

Breizh Brevez

Eun danevell turk : PICHONED
gand ERDAL OZ

AN AOTROU MA
gand Per-Jakez HELIAS

Envorennou Paotr Jeg

Danvez-Lezenn ar sosialisted

N° 76 - 1984

BRUD NEVEZ

Kelaouenn vrezoneg mizieg.

Miz even - miz gouere 1984
Niverenn 76.

Rener: **Andreo Merser.**

Sekretour: **Jakez Salaun.**

An oll lizerou ha skridou a zo da veza kaset da Brud Nevez, 6, ru Beaumarchais, 29200 Brest.

Priz an niverenn-mañ: 10 lur.

Koumanant bloaz:

– priz ordinal: 70 lur.

– koumanant-skoazell: azaleg 80 lur.

– broiou estrañjour: 100 lur.

Eur houmanant a dalv evid 10 niverenn.

Ar chekennou-bank a zo da veza kaset war-eeun da: Brud Nevez, 6, ru Beaumarchais, 29200 Brest.

Ar chekenou-post a zo da veza lakaet war K.R.P. « Brud Nevez » 893-94 P Roazon.

Ar houmananchou evid ar broiou estrañjour a zo da veza kaset, e arhant peb bro, da: Dawson-France, B.P. 40, 91121 Palaiseau Cedex France.

I.S.S.N.: 0399-7014.

C.P.P.A.P.: 34 627.

Disklêriet hervez al lezenn: eil trimiziad 1984

Moulet ez-prevez gand Brud Nevez.

C. evid an oll bennadou.

N'eus ket a aotre da adembann eur pennad euz Brud Nevez heb beza bet an aotre d'henn ober.

Ar skridou hag ar pennadou a vez embannet e Brud Nevez n'emaint ket da veza lakaet war gont ar gelaouenn heh-unan, war gont ar re o-deus skrivet anezo hebken.

Ar skridou ne vint ket embannet a vo kaset endro ma vez tu.

Embannet e vez BRUD NEVEZ gand skoazell EMGLEO BREIZ.

Taolenn

Tagore-Naig Rozmor: barzonegou.....	3
Richard Daniel: barzonegou.....	5
Erdal Oz: Pichoned.....	7
Per-Jakez Helias: An Aotrou Ma.....	17
Paotr Jeg: Endro da Vantan Zant Jeg.....	35
Yann-Loeiz Normand: Istor ar Habili.....	46
A. Keravel: Eun danvez-lezenn nevez diwar-benn yezou ha sevenadurioù Bro- Hall.....	55
A. Keravel: E Palez Europa, e Strasbourg.....	60
Emgleo Breiz: Eur skrid-emgleo evid yezou minerozel Europa.....	63
Yann ar Rouz: Munutenn ziweza.....	65
A. Keravel - K. Riou: leoriou.....	66
Per Roy.....	68

22

E teñvalijenn ar miziou du, da-unan dindan ar glao e kerzez, sioul evel an noz, en eur dehed diwar an dud dihun c'hoaz.

Hirio ar mintin dizeblant a ra skouarn vouzar ouz galvadennou avel ar reter; eur ouel zu a zo ledet war glaz an oabl; ar hoajou a zo mud hag an doriou kloz.

War an hent goulo te eo ar beajour digenvez.

O va mignon nemedout, va mignon koz, doriou va zi a zo digor, na steuz ket evel eun huñvre.

26

Deuet oa em hichenn da azeza ha n'on ket bet dihunet. Malloz d'am housk reuzeudig!

Deuet oa e mare sioulla an noz, eun delenn en e zorn, ha va huñvreoù o-deus tridet dindan pok e ganiri.

Siwaz! Perag an hini a deu da floura va housk gand e alan a deh atao euz va gwel?

18

Ar houmoul du a zo diredet bern-war-vern; teñval eo. O va harantez, perag e lezez ahanon er-mêz da hedat, va-unan e toull da zor?

Pa vez pres-labour e vezan dindan an heol gand ar re all, med hirio e-kreiz ar wall-amzer n'em-eus fiziañs nemed ennout.

Ma ne ziskouezez ket din da fas santel, ma tilezez ahanon penn-da-benn, ne ouzon ket penaoz e hellin treuzi an euriou kriz-mañ.

Chom a ran da arvesti ouz ar goabrenn zu ha va halon glemmuz a zo o kantreal dibaouez en avel.

15

Da yez a zo frêz, O Mestr! Sklêrroh eged hini an diskibien a gomz en da ano.

Kompren a ran mouez da stered ha kanaouenn da vor.

Gouzoud a ran, va halon a garfe digeri evel ar vleunienn hag eo c'hwezet va buhez e lagadenn eur stivell guz.

Da gantikou, evel laboused euz broiou an erh a zo nijet beteg va halon da ober o neiz en e he goudor.

Ha me a drid o hedat ar houlz-amzer burzuduz.

Tagore
Brezoneg gand Naig Rozmor

D'EUR PAOTRIG TAER

Arsa! va mabig, da hoariellou
nevez-roet dit zo freuzet dija!
'Vid gwir, n'hellan ket kredi va zellou.
Eun diaoulig a zo 'barz da gov, 'keta?

Salud, houarn-toud a oa koulskoude
da hoariellou, rag da vrud zo fall
e-touez or famill, a oar da zoare.
Didorruz 'vad, se zo eur gudenn all!

Laret em-boa dit chom heb o stlepel,
mod-se, ar al leur, na tripal warno.
Da garrig ken kaer n'hell mui mond endro:
diou rod zo kollet, ar blenier zo... pell.

A! pa 'n em zoñjan, gra pez a gari,
pegwir e kavez dudi o terri.
Med, pa vi deut braz – selaou va fedenn –
diwall da ranna kalon eur goantenn.

BUGELIG KER

Bugelig kêr, lavar din-me,
petra `welan e don da zell,
ken glan, `vel o tond euz a-bell?
Me `gred ez eo skleur da ene.

Rag da ene `zo nevez-flamm.
Deh edo c'hoaz er Baradoz
e-touez an êlez, o hortoz
ma vijes e kalon da vamm.

Du-hont, penaoz e vez an traou,
ma lugern ar houn anezou
war da zremmig flour, d'am meno?
Goulou splann, kaniri, ograou?

N'hellez ket komz, med, pa helli,
peb tra dizoñjet, e tavi.
Biken ne ouezin, `benn ar gont,
penaoz e vez an traou du-hont.

Jean-Daniel Richard.

Pichoned

N'eus ket da varhata: ar gelaouenn Europe a rank anaoud an neb a zo troet e spered gand ar skridou hag ar studiadennou a lennegezh. Gand ar skrivagner brudet Romain Rolland an hini eo bet savet, pell a zo dija, peogwir e oa e 1923, ha bremañ eo Pierre Gamarra a zo en he fenn.

Beb miz pe beb eil miz, eh embann eur haier hag a zo heñvelloh ouz eul leor evid n'eo ouz eur gelaouenn e gwirionez. Boazet eo Europe da lakaad ar pouez e pep hini euz he niverennou war eur skrivagner bennag, war ar re halleg dreist-oll, war an estrañjourien ivez. Nevez `zo he-deus studiet evel-se oberou tud evel Stendhal, Raymond Queneau pe P. Neruda. A-wechou, e vez lakaet kentoh ar pouez war eur stumm a lennegezh: barzoneg, peziou-c'hoari..., pe e vez displeget pere eo soñjou ha menozioù ar skrivagnerien war eur gudenn bennag evel hini ar peoh.

Med ar pez a ra c'hoaz talvoudegezh Europe, eo an niverennou ah embann ingal diwar-benn lennegezh a-vremañ ar broiou estrañjour. Dispar e vezont peurliesha, ha diêz eo kaoud koulz e neb leh all. Rag bewech e vez studiadennou a-zoare o tisplega doare ar vro, he lennegezh, hag he skrivagnerien. Ouspenn, e vez troet e galleg eun dibab a skridou: barzonegou ha danevellou dreist-oll, mez ivez eun darn euz eur romant, pe euz eur pez-c'hoari...

An niverennou on-eus bet tu da lenn a oa evel-se diwar-benn an Indez, ar Hatalogn, broiou bihan hanternoz an U.R.S.S., an Island, ar Bosni-Herzegovin, an Nigeria... Diwar-benn broiou braz hag ehon eta, koulz ha diwar-benn broiou bihan-tre a-wechou. Peseurt Breizad a hellfe chom dizeblant e-keñver eur seurt labour?(1)

E miz du ha kerzu warlene, e oa gouestlet Europe da lennegezh an Turki. Sed aze eur vro hag a zo disheñvel-mat diouz on hini. Dedennuz e oa koulskoude lenn peseurt hent o-deus heuillet skrivagnerien ar vro-hont abaoe eur pennad, hag en em renta kont peseurt kudennou o-deus bet - hag o-deus - evid en em zisplega, e-keñver yez (ar yez pobl hag an hini desket), e-keñver spered, e-keñver frankiz.

Dedennet om bet, evid pe zell ahanom, gand unan euz an danevellou turk a oa en dastumad, hini Erdal Oz. E kêr Yildizeli eo ganet hemañ e 1935, ha war-lerh e studiou e skol-veur ar gwir en Ankara, e-neus digoret eur stal-leoriou, a-raog sevel e di-embann. E 1971 avad, eo bet lakaet en toull, war zigarez e venozioù « dispaher ». Setu m'e-neus greet anaoudegez gand ar prison, evel kalz a skrivagnerien all. Sed ar pe z a vo gwelet heb diëzamant diwar an danevell a vo lennet amañ. Gand Gaye ha Jack Salom e oa bet troet e galleg.

Trugarekaad a reom ar gelaouenn Europe da veza bet roet deom an aotre d'embann amañ an droidigez-mañ.

J.S.

(1) Europe, 146, rue du Fg Poissonnière, 75010 Paris. Embann he-deus bet greet ivez Europe eun niverenn diwar-benn Breiz e miz mae 1981.

Berr e oa war e alan. Tostaad a reas e skouarn ouz an nor houarn, hag e selaouas. Er-mêz, ne fiñve mann ebed. Gleb-dour-teil e oa. Kompren a reas e oa bet glebiet ha gwakaet gand ar c'hwez an tamm paper bihan a zalhe stard abaoe eur pennad e palv e zorn. Sevel a reas, ha selled dre an toull karre e-kreiz an nor houarn. Er-mêz, ne oa den ebed. Ar pe z a helle gweled a oa an amhoulou a groge eun tamm bihan pelloh, el leh ma oa ar skalier mein. A-dra-zur e tlee ar pazinier-ze kas war-zu donderiou islonkou distrad. En em zispega a reas euz toull an nor. Gortoz a reas da houzoud ha gwelet e oa bet pe ne oa ket. Lammad a ree e galon etre e zaouarn. Daskrena a reas a-hed e gorr. Komañs a reas da zispega gand evez ar paper gwakaet, en eur ziwall da frega anezañ. Didrouz e tigoras ar paper bloteet etre e vizied, evel eur pe z dillad. Bez' e oa eur bajenn roget euz eur haier skoliad gand linennou glaz; skrabadennet e oa bet wamañ gand eur hreion du diou linenn e lizerennou braz. En eur grena toud, e lennas anezo. Ne halle ket kredi. Ar vouez kenta a oa o tond euz an douar, euz an natur. Sevel a reas ar paper e linennou glaz d'e vuzellou, ha pokad dezañ. An dour-c'hwez chomet war e abrantou a gavas e hent hag a veras, beteg kaoud ar paper ouz e vuzellou, ha sunet-toud e koazas. Teñvalloh c'hoaz e teuas da veza al linennou glaz. Adarre e lennas anezo. Bez' e oa evel m'e-nije lennet anezo evid ar wech kenta. War ar paper, ne oa nemed diou linenn verr. Konta a reas. Seiz ger etre toud. Konta a reas an oll lizerennou. Eiz merk ha daou-ugent just-ha-just, karget euz ar helou kenta o tond euz ar bed.

Eun drouz anavezet mad a lakas anezañ da skriva. Euz ar paper gwakaet, e reas eur voul en e zorn. Ar pichoned a oa. Gweled a reas an daou skeud moug o troidellad a-dreuz ar zolier gwer louz a-uz dezañ. Skeudou moug ha teñval e oant, war baviou bihan forhelleg; skeudennou ar pichoned a heuille abaoe miziou heb en em skuiza. Nijal a reas unan euz ar skeudou e-pad eur pennadig, hag e teuas d'en em lakaad e-tal ar paviou forhelleg all. Stummou kuill-toud. Ar skeud yell, paviou forhelleg ar pichon par a droiatas endro d'e barez o hrougousad evel eur gwaz, karrantezuz. Eur mousc'hoarz a ziflukas en e zaoulagad.

Eur wech e oa kousket evel boaz war goad e wele. Antreet e oa eur pichon er pe z dre ar prenestr bihan gand barrinier houarn; dre henez just e oa bet darhoet dezañ ar paper a guze en e zorn. En e zao e oa savet en eul lamm euz al leh ma oa en e hour-

vez. Ne oa ket echu an devez c'hoaz. Just e oa a-raog ma komañsas eur glizataz da goueza, o vourboullad goustadig war ar werenn louz, ponnerraet ha saotret gand oll loustoni kêr. A-dreñv ar werenn louz ha teñval, e oa brumenneg an devez. Eur pichon an hini oa, hag a oa kouezet e traoñ ar voger a-dal, goude beza stoket outi en eur nijal a-uz d'e benn euz e ziuaskell druz. Deuet dezañ e-unan goude beza bet badaouennet eur wech kenta, e oa eet ar wech-mañ da skei gand ar voger all en tu all. Gand levez e-noa sellet ouz ar henta loen beo-ze, ha ne raje dezañ tamm droug ebed, hag a oa antreet er pezh m'en em gave ennañ. Evid nompaz sponta anezañ, e oa en em damolodet en eur horn war goad e wele en eur zacha gorreg war gaoud ennañ ar pallenn krignet gand ar preñved, hag a oa kouezet a-dal e dreid, hag e-noa gortozet heb fiñval ken e paouezfe al lapous da zifreta. En em zrailla a ree ar pichon ouz ar mogeriou a-strakou kig. Klask a ree tapoud krog er voger lampr, med beteg an douar e rikle, neuze eh ee war-nij ha leun a esperañs adarre da stoki ouz ar voger a-dal, hag a-nevez e koueze. Eur momed, euz e ziuaskell kreñv ha lemm e oa deuet a-benn, ne oar ket an nen penaoz, da jom difiñv er horn a ree ar zolier gwer hag an diou voger, hag en em zalhe eno kempouez-digempouez. Alese, strafuillet, e-noa sellet outañ, euz e zaoulagad gwer ruz, aonig. Dialani a ree e houzoug skeduz ha druz. N'e-noa gallet chom nemed berr-amzer er horn-ze e leh m'e-noa kavet bod; pa oa deuet e ziuaskell da skuiza evid nompaz koueza, e oa en em daolet adarre ouz ar voger a-dal. A-benn-kaer e-noa stoket ouz ar voger, e oa kouezet d'an douar en eur zifreta, hag e chome aze, difiñv. Dispak e oa chomet unan euz e ziuaskell. O tiwaska e boan, e-noa sellet a-viziezh endro dezañ euz e zaoulagad. Eur gouel fin a dremene gwech-ha-gwech all dirag e zaoulagad gwer ruz. Sevel ha diskenn a ree ar gouel-ze, med dihesk e oa an esperañs en daoulagad ruz. Heb koll kalon e oa eet adarre war-nij, hag adarre en em zrailla ouz ar mogeriou. Al levez e-he doa leuniet an den pa oa deuet a-benn ar pichon eur momed da blañvad war barrier houarn ar prenestr, he-doa prestig laosket he flas gand an dristidigez. A-greiz-toud, o soñjal e hellfe al lapous mond kuit, e-noa santet evel ma vije bet e-unan. An taol-mañ, he-doa kuiteet an esperañs kalon ar pichon da vond da loja 'barz hini an den. An esperañs-se a oa ar c'hoant e chomfe eno ar pichon. Deuz talmou e qalon e veze gwelet e oa dinehet ar pichon. Gwir eo e-noa kavet aze eul leh hag a halle tapoud krog ennañ euz e dreid. N'ee ket kuit. Bez' e oa evel ma prize beza saveteet, gor-

toz a ree da vond war-nij. En eur stumm e tiskuize. Beteg ar momed ma tigoras dor houarn ar pezh bihan en eur stirlinkad, ha sklêr e oe e oa souprenet ar gardian a oa o tond tre. Neuze, aonig, e oa eet war-nij. E-leh soñjal en em daoler en tu all d'ar barrier, souezet, e oa en em lañset adarre war-zu an diabarz. A-laz-korv en em strinkas ouz ar voger a-dal hag e-noa kaji kollet e anaoudegez o koueza war an douar ouz treid ar gardian, ha n'e-noa ket gallet mired outañ da gregi en e gorr gand e zaouarn garo. Klasket e-noa en em denna euz etre ar skilfou gouez a graouie anezañ, en eur stlalkal euz e ziuaskell teo ha druz, med ne oa ket deuet a-benn. Trouz ar hammejou o pellaad a gase eul loen beo kar, eur pichon prizonier, war-zu eun amhoulou dianavezet. En eul lamm e oa eet an den da dapoud krog en nor. Ar pezh e-noa gallet gweled d'ar momed diweza, en eur zelled dre dori-kell vihan an nor, a oa, e traoñ eur skalier mein o tiskenn war-zu eun islonk, penn a-dreñv ponner ar gardian. En em laosket e oa da goueza aze, just dirag an nor. Hag e-noa gwelet war an douar pluñv ar pichon a-stlabez, hag e-noa dastumet anezo unan-hag-unan. Pluñv bihan moug e oant, hag a deue da veza griz en eur sklêrraad ouz o fennou. Bez' e oant ar zin diweza laosket gand unan beo, kaset ne oar den peleh na perag. C'hoanteet e-noa mired ar pluñv e-noa karget e zom anezo, evel m'e-nije karet renta ar vuhez d'eur zoñj bennag. Ar c'hwez war e zom e-noa glebiet ha gwakaet ar pluñv, pega an eil ouz eben o-doa greef, o strisaad hag o kemer stumm eur voul vihan moug-teñval. Just evel an tamm paper a guze bremañ en e zom. D'ar momed-ze end-eeun, e krogas ar glao da dintal war ar zolier gwer, teñvalleet gand eur bern loustoni a oa kalzennet warnañ.

Kammejou eo a glevas. En em daoler a reas war goad e wele. Dindan e benn e kuzas an dom a zalhe ar paper. Tostaad a ree ar moueziou. Derhel war e alan a reas. War ar zolier gwer louz ha griz-ludu a oa a-uz dezañ, ne oa ket an disterra pichon. Eun tammig a-raog e zor e chomas a-zao trouz ar hammejou, eun dra bennag a laras unan bennag, klevet e oe alhweziou o tintal, med ne zigoras ket an nor. Pellaad a rejont en eur vouskomz. Distana a reas ar from a oa ennañ. Sacha a reas warnañ ar pallenn a oa kouezet e-tal e dreid. Anaoud a ree e gein plenken e wele dindannañ. En tu all d'ar zolier gwer louz, ken uhel ha teir gwech ment eun den, e oa eun devez glao oh echui. Prestig, e krogte er-mêz eun abardaevez fresk. Evel m'e-noa laosket anezo, e tlee beza an dud. Hag e oant avad e gwirionez evel m'e-noa laosket anezo? Ha tañvaad a reent an heol, an abardaeziou, ar roulo, ar

mor? Karget a dristidigez avad en em gave an nozveziou e-barz ar pezh striz-mañ gand eur zolier uhel hag a oa euruzamant e gwer, en em gaoud a reent hag e laoskent an dud o-unan.

Deveziou-pad e oa chomet etre peder moger striz; diêz e oa d'an nen chom eno, ha kalz diwezatoù e-noa desket e oa anvet „an toull“, med ne oa ket tu zoken d'en em astenn ennañ ken êzet hag en eun arched. Deveziou-pad e-noa tremenet en eur hoz tammig kambur a verzerenti, na halle ket chom en e zao e-barz, a-boan ma oa ledannoh evid kest e vrusk, gand eul lamp a bemp kant watt marteze, pintet uhel a-uz, hag a jome war-elum noz ha deiz dibaouez, o skigna eur sklêrder didruez, hag a zeve e zaoulagad, hag a ree d'e empenn gwakaad, e leh m'e-noa c'hoant beteg kreui da vond diehan war e gluch da astenn e dreid na pa vefe bet nemed eur pennadig. Ne ouie ket ped devez war-lerh, eun deiz, e tigoras an nor, o-doa kavet anezañ evel lehid, evel eur zah goullou taolet ha dilezet e foñs al logell. War o hein o-doa kemeret anezañ, ha kaset anezañ a-ruz en eur gambr. Gwazed serret o bizaj ganto o-doa greet goulennou outañ, ha dre ma ne zeblante ket, da weled, kompren kalz tra er goulennou-ze, o-doa roet skouarniadou dezañ, taoliou-dorn war e henou, war e zaoulagad; taoliou-treid o-doa tizet anezañ etre e ziousharr, en e gov, e pennou e zaoulin. Aze, e-noa gouzañvet nebeutoh evid na zoñje d'e vourevien. Ar pezh e-noa greet dezañ ar muia a boan, bewech ma soñje e se da houde, hag a oa chomet garanet en e ziouskouarn, a oa eur poz digand paotr e abrantou ledan; dalhmad e selle ar paotr ouz e vontr ouz e bo-gnez, oh ober goulennou dalhmad ha dibaouez. Er fin, kollet gantañ e greñv warnañ e-unan, e-noa en eul lamm tapet krog ennañ dre e vleoc'h.

« Ah te, eh ez da respont, ha da respont buan », e-noa laret dezañ, « o vond da hwita ar vag eh on. »

Geriou ar paotr e abrantou ledan e oant. Goude, e-noa gouzañvet kastiz ar bazadou, hervez an urziou e-noa roet ar paotr en eur guitaad ar pezh prim-ha-prim, tapet gantañ e dog, d'erruoud e koulz e bourz ar vag ah ee war ar hostez all euz ar Bosfor.

P'e-noa digoret e zaoulagad, e oa en em gavet war goad-gwele ar pezh-mañ gand eur zolier gwer, palvou e dreid c'hwezet, o pistiga anezañ. Daou zant a vanke dezañ en e henou. War e roched, e oa saotrou gwad dizehet. Fall en em reas e gein ouz plen-

ken e wele, ken teo ha ma oant ha pell an eil deuz egile. Gand an deveziou o tremen, e oa deuet da gustumi ouz al leh. Ar plenken distok ha rust a oa war ar gwele, o-doa laosket roudou en e gein; gand an deveziou o tremen, e oa deuet e gein ha koad e wele d'ober marhad, d'en em anaoud an eil egile. Gouest e oa d'en em astenn evel ma kare, sellet a ree ouz al loustoni kalzennet war ar zolier gwer louz, teir gwech uhelled eun den a-uz dezañ, na skeudou moug ar pichoned a heuille o milliouri. En em gaoud a ree gantañ ivez konta a-hed an devez an niver a bichoned a deue da blañvad war an doenn a-raog mond war-nij adarre. Na pegen niveruz e oant. Hag e oa, en tu-mañ euz ar zolier ludu ha louz, mintinveziou, penn-deveziou, nozveziou. Ne oa ket a-uz d'e benn lampchou meur a gant watt. Ezet e oa dezañ ober an diforh etre e zeveziou hag e nozveziou.

Digomma a reas ha sevel diwar goad e wele. Eva a reas dour, euz ar helorn plastik roz en em gave en eur hogn, war an douar. Klouar e oa an dour. N'e-noa ket gallet ankouaad blaz sall an tasad soubenn fankeg a oa bet laketa dezañ war an douar da greisteiz, dre an nor damzigoret. Bale a reas. Krog a reas da baseal evel a ree aliez bemdeiz. En em voaza o-doa greet e gammejou ouz strizder ar gambr. E tri gammed e kerzas euz an eil moger d'eben. En eur vale, e kleve en e stomok e-noa leuniet a zour klouar, an dour o tiflika. Tri gammed ha tri gammed e valeas; dond a reas endro, bale, dond endro, bale.

Da genta e-noa klevet eun dra bennag a skañv o ruza. En eur zelled e-noa gwelet an tamm paper bihan o vranisigellad e beg eur gordennig tano a oa bet darhoet en diabarz dre ar prenestr e varrier houarn. Difiñv e oa chomet, hag e-pad eur pennad, dialanet-oll, e-noa heuillet anezañ o heja, evel ma vije bet eur zin euz ar frankiz a gavje endro. Klasket e-noa kompren penaoz hag euz a beleh e oa bet gallet taoler ar gordennig-ze er pezh bihan-mañ euz an estaj diweza euz ar batis na ouie ket pegen uhel e oa, med ne oa ket deuet a-benn da ziskoulma ar gudenn. Neuze e oa diskennet a-ziwar koad e wele, e oa tosteet euz an nor, e-noa sellet en diavêz dre an dorikell, selaouet hag-efi e kleve eun drouz bennag, ha sur ne oa seurt ebed o rei da gredi e oa gwelet, e-noa greet eul lamm da baka krog er paper a oa o vranisigellad ouz beg ar gordennig. Da genta n'e-noa ket gallet tapoud anezañ, neuze e oa pignet war goad e wele hag e-noa lammet war-zu ar gordennig, hag e oa chomet ar voul vihan a baper en e zorn. E jestr kenta a oa bet tostaad adarre euz an nor, ha

selaou en diavéz. A-greiz-toud, e reas eul lamm. Mond a reas war e gluch, hag en em damolodi e leh m'en em gave, hag e santas eur stumm du bennag o tremen a-uz d'e benn. Pa gom-prenas, e tigoras e zaoulagad, e tialanas da vad gand levezeg da zioullaad lammou e galon. Eur pichon a oa adarre hag a oa en em dromplet a hent hag a oa kouezet en diabarz. Dibaouez eh ee da skei ouz ar mogeriou. An eil pichon a oa o koueza evel-se. Eur pichon nehetoh, nebeutoh a galon dezañ. En em daoler a ree euz an eil moger war eben. Fraoñv-difraoñv e stoke outo, e koueze, eh ee kerkent war-nij, ha didruezuz e strive da zidremen ar mogeriou. Eur momed e santas an den eur mouch-avel o tremen a-uz d'e benn: a-benn-kas e stokas ouz ar voger e-kichenn, e kouezas war ar pallenn, ken e chomas divuhez. Stoui a reas, hag e kemeras ar pichon goustadig etre e zaouarn. Tomm e oa. Buan-buan e lamme e galon vihan. Souezet e selljont an eil ouz egile. A-frapadou e laboure e veg bihan soupl evel ma vije bet o tebri. Ront e oa e zaoulagad, leun a anken, gloazet. Plega e benn a reas ha pokad dezañ war e veg. E benn ront o krena a zistrobas, skrija a reas. Pa ziskennas eur ouel fin da holoï e zaoulagad ruz ha lufr, e savas aon en den.

« Digor da zaoulagad kaer, va lapous, arabad dit kaoud aon.»

Sevel a reas ar ouel, selled outañ a reas ar pichon gand eur zell ruziet-toud.

« Aon a-teus. Re yaouank out amañ c'hoaz. Penn-skañv out. A-baoe miziou on-me amañ. Hag ousspenn-ze, va-unan ganin va-unan.»

A-greiz-toud e teuas dezañ da zoñj, meski a reas, klask eun dra bennag; kaoud a reas ar voul vihan a baper war an douar, just e-kichenn e droad.

« Sell,» emezañ, « gweled a rez ze, an tamm paper-ze, deuet eo digand mignoned.»

Digori ar paper a reas euz eun dorn.

« Selaou ar pezh a skriv ar vignoned, mad eo dit e lennfen dit? Emaon o vond da lenn dit.»

Tostaad a reas e henou euz penn ar pichon hag e lennas, a vouez izel-izel ar pezh a oa skrivet war ar paper.

Re ziwezad e klevas an alhwez o trei er potaill. Buan e reas eur voul euz ar paper hag e plantas anezi en e henou. Pa zigoras an nor hag eh antrejont, e ree e houzoug poan dezañ, prest da ouela e oa e zaoulagad. Al lapous, spontet, a zifrete gand eun tamm bennag a nerz. Gand aon o weled anezañ o tehoud, e stardas kreñv war gorr al lapous. Tomm e oa. Amplig e flapas e ziouaskell, heb galloud nijal. Devi dezañ e zaouarn a reas stlaka-dennoù diouaskell al lapous.

En em blanta a rejont dirazañ gand o bizaj hag o zellou chatal. Soucha a reas e korn e wele. Frankiz a gavas al lapous d'unan euz e ziouaskell, hag e flapas. Tapoud krog a reas an den en askell a flape evid netra.

« Gand piou e oas o komz?»

Daskrena a reas an den o klevoud ar vouez safronuz-se, raouliet. Selled a rejont an eil ouz egile. Sevel a reas eur mousc'hoarz a-dreuz e vizaj.

« Gand ar pichon,» emezañ.

O poueza war e baviou, e klaske al lapous rikla euz an a-raog d'an a-dreñv, etre daouarn an den.

« Ro anezañ,» emezo.

Starda a reas ar pichon ouz e beultrin. Gwaska a reas warnañ. Bez' e oa evel ma vije bet oh interi anezañ en don-donna dioutañ e-unan.

« Ne roin ket anezañ!»

Huchal e-noa greet. En e zao en em lakas war goad e wele.

« Ne roin ket ar pichon deoh!»

O lared se, e-noa dalhet ar pichon war-zu an a-raog, o waska warnañ gand nerz euz e zaouarn. Taoler a reas ar pezh a oa en e

zom ouz ar voger, war-zu ar prenestr gand e varniner. Ouz ar barrinier e stocas ar pichon maro, med ar wech-mañ, eh eas a ziwar lein estaj diweza ar batis uhel-ze, da goueza, n'eo ket en diabarz, med en diavêz, pelloh evid ar barrinier, war-zu eur sklêrded dianavezet.

Erdal Oz.
Brezoneg gand **J. Salaun.**

Danevellou a vro-Skos

bet lakaet euz ar gouezeleg e brezoneg
gand

Mikael Madeg

30 lur evid koumananterien Vrud Nevez heb mizou kas

Planedenn

Kelaouenn oll-vrezoneg
o tond er-mêz peder gwech ar bloaz
80 lur
6, ru Longue Montroulez

An Aotrou Ma

Pa oe kaset an Aotrou Ma d'ar vered, ne vanke nemed eur parrezian a-dreñv e arched ha hennez a oa me va-unan. Ne oa ket bet koulskoude an disterra fachiri etrezom. Me an hini, moarvad, a anaveze anezañ ar gwella, kement ha ma heller anaoud eun bennag ha n'eo ket euz ho péd deoh daoust ha ma tiskouez beva en ho touez êzig a-walh. Ma ne oan ket en engroez a-dreñv e relegou oa abalamour en em gaven dalhet em gwele gand eun derzienn grenerez. Ma rankan komz krak-ha-krenn, zoken ma vijen bet gouest da jom war ma hillorou, n'em-bije ket heuliet kennebeud pompad e gañv dre ma ouien ne oa dalhet er hached koad kaled nemed dihizadur kig hag eskern an Aotrou Ma. An Aotrou Ma a oa e leh all, war-dro kefridiou all, dindan eur stumm all marteze a-walh ha warnañ eun ano all. An Aotrou Ma e-noa echu ganeom-ni.

Bez' e oa an Aotrou Ma hervez e ano gwir, Aotrou dre ar familh, ha Matilin dre ar vadiziant. Hogen e vamm, eur vaouezig treud ha klañv-diglañv, a gave re hir e gentano evid an alan a oa dezi, ken ne zistage biskoaz nemed Ma pa gomze ouz he mab ha rouez ar wech. Ar re o-doa anavezet anezañ e bugel, da genta evid ober goap, dre voaz goude-ze, a gemere skwer diouz e vamm. Evitañ, kement e plijadure gand e gentano moñs ma ne ree biskoaz gand me pa veze kaoz gantañ diwar e benn e-unan, gand Ma ne lavaran ket. Setu perag, en or parrez e leh ma pak peb penn badezet, abred pe ziwezad, eul lesano, ne oa nemetañ da jom heb hini ebed. Kaved a ree d'an dud emichañs, e oa a-walh gand Ma d'e zigemma diouz ar re all eur wech evid mad. Ma vije bet deut e soñj unan bennag lakaad war e vab an anobadez Matilin - n'e-noa kredet den ober - ar bugel a vefe deut da veza, war deod an dud, Tilin pe Linig, ha n'eo ket Ma. Re aon e vije bet da denna wamañ eur malloz ruz bennag pe marteze drougrañs an den da zouja ma oa outañ tad Ma.

An tad-ze, end-eeun, noter nemetañ ar hanton, a ree aon d'an dud vad koulz ha d'ar re all. Ne vije bet gouest den ebed da lavared perag, ne oa rebech ebed d'ober dezañ nag an nebeuta drougberz da damall dezañ. Eur hentelie mad e oa, aketuz beteg re, ken en em zante an eeunna hini, ar muia leal, eun tammig kabluz dirazañ. Aon a ree, ne oa ket da glask pelloh. Eur pezh den e benn teñval, gwisket atao e du ha ne deurveze morse gantañ na farsal na mousc'hoarzin, ne leze morse mond dioutañ eur gomz ha ne oa ket ouz red e garg noter. Diskouez a ree beza dizant-kaer. Eun dismegañser yaouank bennag, war-lerh lipadegou stard en ostaliri, a veze hardiz a-walh, a-wechou, da embann ne oa ket klouar zoken e staot en eur zond dioutañ. Ha, war an taol-ze, echu ar fest, divezvet ar baotred, prennet an dremmou ha nehet peg hini o vond d'ar gêr. Ar re o-deveze distaget ar homzou dizoujuz-se, konta reer ez eent da guzad a-dreñv eur hleuz bennag pa zeue war-wel, o tigomtroia, karr-skañv an noter tennet gand eur marh du, Diaoul euz e ano reiz, nemed biskoaz ne veze taolet an ano-ze er-mêz gand den, na zoken gand an Aotrou Ma kennebeud. Da lavared gwir, ar marh a ree diouz e benn, a droe a-zehou pe a-gleiz diwar e froudenn pe an urziou roet dezañ gand eun ollhalloudeg dizano bennag, rag an noter ne zalhe peg el lerennou nemed da ziwall outo da goueza. Fromusa tra veze keja gand ar sternad harzet krenn war ribl eun hent distro, Diaoul gand e benn stouet beteg an douar hag an aotrou Aotrou azezet reud war e vank, paret e zell er pellder, gwisket, toget, maneget e du, du penn-da-benn en oll, nemed krohenn e zremm a oa war liou al ludu. Ar re o-deus bet kalon a-walh da jom da hedat beteg gweled ar harr-skañv o loha kuit - hag e hortozent war-dro eun hanter- eur - o-deus lavaret e pade an den hag ar marh a-hed an amzer-ze heb fiñval troad na pao, padal e oa doare warno da zelaou eun dra pe eun den bennag. An noterez treudig, pa zigoueze eur huzuliad er bureo hag he gwaz o veza er-mêz, ne ouie respont nemed: en hent emañ, anez beza gouest da spisaad war be du na da bevare e teufe endro.

***

Aliez e oa en hent, gwir eo, ha pa bakas e vab, an Aotrou Ma, e zeiz vloaz, e kase anezañ aliez gantañ da gantreal. Rag ne yee da nebleh, ne ree nemed trei-distrei dre ar hanton, Ma e-unan

e-neus anzavet se din eun devez, dievez ma oa marteze en e oad tener. Kerkent goude beza greet, ar paotr a zo eet gwenn-kann, e-giz pa vefe bet spontet da veza gwerzet eun dra guz. Bez' e oan-me e wella mignon er skol, ar gwella abalamour n'e-noa nemedon. C'hoarvezet eo ganin keja gantañ diou pe deir gwech, hag eñ azezet ken reud hag e dad war vank ar harr-skañv harzet krenn, beg-muzell Diaoul a-rez ar geot. Heb fiñval e mod all ebed, gand eun taol-ilin dihervez, e verkas din da vond pelloh. Morse n'em-eus bet digantañ an nebeuta disklériadur. N'em-eus ket goulnnet kennebeud.

An Aotrou Ma e oa outañ eur paotr e-giz ar re all ma lakeer agostez daou dra: ne veze tamm diêz dezañ gwech ebed ober e boelladennou ha ne gomze biskoaz nemed evid respont ha c'hoaz e responte gand teir gomz pa vije bet red teurel peder d'an nebeuta a-raog beza sklêr. An teir gomz, avad, a veze e seurt ma kave egile e-unan ar bevare. Klaskit gouzoud c'hwi, chom a ran berr. An Aotrou Ma, koulskoude, hag a zo bet atao em hichenn war vankeier ar skol, e-neus diluziet ahanon meur a wech en eur gas war ma zu e gaier poelladennou. E dad hag e vamm a gaozee mad ar brezoneg, med ar galleg gwelloc'h c'hoaz hag eñ e-unan a oa kement en e voued-leun hag int gand an diou yez. Evidon-me, paour-kêz kouer bihan, kalz a boan 'm-boa da zével, e yez ar vourhizien, eur bennadenn stardig a-walh. Hag eñ, e-pad ma skrive en e gaier gand an dom dehou, a zifazie ma hini din gand eun eil pluenn a oa gantañ en e zorn kleiz. Ar mestrskol a zelle atao war eun tu all. Lavaret e-neus din, diwezatah, e leze ahanon d'ober, an Aotrou Ma ha me, abalamour e oa ouzom, goude oll, ar henta hag an eil er hlas. Ne oa laeret, eta, hini ebed euz ar re all, ar hontrou, peogwir, an Aotrou Ma oh ober war ma zro, eñ e-unan a helle ober gwelloc'h war-dro ar re-ze. Gwir a-walh, moarvad, med pezh 'n-eus ket lavaret an den eo e oa douget d'abafi dirag mab an noter du. Bremañ e talhan da verka frêz em-eus tremenet testeni an derez studi kenta ma-unan-kaer. Eet e oa an Aotrou Ma kuit d'al lise daou vloaz a-raog ha n'em-boa gwelet anezañ ken nemed diou pe deir gwech, e-giz 'm-eus lavaret, e karr-skañv an noter, p'e-noa preget ouzin gand e ilin.

Eur bloavezh bennag c'hoaz hag e welin anezañ endro da geñver interamant e vamm. An intañvez treud ha klañv-diglañv he-doa taolet diouti, war an diwez, an nebeud alan ma ree ganti da her-

vel Ma. Ar barrez oll, gand eul lodenn euz ar hanton, a hortozas ar horv war blasenn an iliz, med ne oa bet den da vond d'ober beilladeg e ti an noter dre ma ne oa bet aotreet den biskoaz da deurel e dreid e-barz, an aferou o veza greet en eur penn-ti a zigore war an hent. Lavaret veze e oa eur vatez ganto, med ar re ouie an hirra n'o-doa kredet gweled nemed eun dro-skeud ha ne oa gwech ebed ar memez hini, a-wechou braz ha mortal, a-wechou all kropet ha demdort. An noterez an hini a zeue d'ober pourchasou er vourh. Diskouez a ree gand he biz an traou a ree diouer dezi, atao ar memez re, ober a roe da houzoud ar pouez hag an niver outo gand eur vouez seh a zablante tarza euz a-dreñv he hein. Eur wech selvichet, e houlenne pegement, e pèe hag en em denne kuit heb ranna kenavo.

Digaset oe he horv d'ar vourh er harr-skañv tennet gand Diaoul, duoh c'hoaz din da weled eged boazet. Marteze, avad, ne oa ket ar memez hini. Forz penaoz, hennez kennebeud n'e-noa ket ezomm ouz rañjennou d'en em heñcha. War ar bank e oa azezet an noter dizaouzan, gwisket, maneged, toget e du, e zell er pellder. En e gichenn, dizaouzan ivez, e vab an Aotrou Ma, ma ouien outañ e oa er skoliou braz e Pariz. Hag an Aotrou Ma en em ziskoueze patrom e dad ez-yaouankoh. Pa oe echu an overenn, diskenet an arched en toull, an daou waz a bignas endro er harr-skañv heb gortoz netra na den ha Diaoul a lohas euz e benn e-unan. Pa ruillas ar stemad dirazon, me a gredas gweled o tremen, e sell difiñv an Aotrou Ma e-giz eun elfenn a wrez. Med marteze oa abalamour em-bije karet gouzoud e oan bet anavezet gantañ. N'em-oa bet mignon all ebed estregetañ.

Hag e steuzias evid eur hard kantved. A bell da bell e teue deom e geloioù gand paotred ar vro a haloupe ar bed en eur dremen dre Bariz e leh ma vez gouezet peb tra. Keloioù displann-tre. En eur garg uhel e oa tu bennag e leh ma ranker kaoud eur bern traou er penn. Netra muioh. Morse ne zistroas beteg an devez ma varvas e dad. Abaoe pell 'oa dija, an noter du e-noa serret e benn-ti, lezet e bakajou paper gand eur henvreur yaouank lirzin ha ken teodeg ma hell mond diouz e vicher. An aotrou Aotrou koz, avad, a zaremprede dalhmad hentou ar hanton gand ar memez gwiskad, er memez karr-skañv tennet gand an trede pe ar pevare Diaoul, med ar re goz a zivenne penneg e oa ar memez loen. Nemed e oa diêsoh-diêsa d'an den derhel e zell er pellder rag e gorr oa 'n em gropet gand ar gozni. Eñ

an hini a zeue bremañ d'ar spiserez. Hag aze e ree, evid e bourchasou, gand ar memez c'hoari hag e wreg varo. Hogen, eun devez ne zeuas ket ken. Tremen a reas eur zizun. Ne weled ket mtu, dre an heñchou, liou ar sternad du. Nehet eun tammig e oad, med penaoz kaoud hardisegez a-walh evid mond da weled pezh a hoarveze en ti-noter e leh ma ne oa bet pedet morse kristen ebed da vond tre! Hag eun abardaez, a-boan an heol o paouez mond da gousked, e oe klevet eur hwirinadenn hir a hlahar. Ar marh Diaoul e-noa kavet eur vouez d'ober kañv d'e vestr. E vestr pe e zelvicher? Neuze pennou-braz ar vourh en em vodas evid mond da weled.

Pa errujont, avad, er porz dirag an diri-mèn, e weljont mab an hini koz, an Aotrou ma e-unan, a-zav war an derezenn uhella hag heñvelloh ouz e dad eged biskoaz. Penaoz e-noa bet kelou? Kemenn a reas dezo, e berr gomzou, e oa marvet e dad, n'e-noa ezomm a netra nemed e vefe roet kefridi d'ar menuzer evid ma savfe ar gwella arched oa gouest d'ober ha ma tigasfe anezañ dezañ war an diri-mèn; eñ e-unan a rafe war-dro ar rest hag a gasfe ar horv dirag an iliz d'an eil antronoz, da deir eur goude kreisteiz. Goude-ze, setu-eñ kuit d'e di hag an nor serret war e lerh.

***

Ar pennou-braz en em dennas heb klask gouzoud muioh. Goude oll, petra o-doa d'ober gand an den-ze e-noa bevet bugel en o zouez ha padal a oa chomet dalhmad evito eun estrañjour a gorr hag a spered! marteze em-bije gellet komz gantañ, marteze e-nije respontet din-me peogwir e oan an hini nemetañ m'e-noa bourret gantañ eun tammig gwechall. Ne oan ket, avad, euz ar pennou-braz, ne oan nemed eur paour-kêz kemener a yee da zevezia er merourioù evid peñselia truilennou ar famillou, kempenn evid ar vreudeur vihan porpantou ha brageier teuhet war an dri-hard gand ar re vraz. Petra welloh e vijen bet kad d'ober, me hag a oa deut er bed-mañ gand eun dargreiz ken fall ma c'hoarien gaolgamm war an daou du! Ouspenn ha kement-se, ma herent paour n'o-doa ket kavet an tu da brena din ma daou lagad er memez stal. Evid ar peurrest, ne oan ket muioh nammet eged ar re all, nemed re speredet, hervez ar mestr-skol, evid ar

stad a vefe din.

D'an eur divizet, an Aotrou Ma en em ziskouezas dirag an iliz gand arched e dad a oa bet karget gantañ e-unan war ar harskañv heb sikour den ebed. War droad e oa, o kas war-bouez ar rañjenn an Diaoul du a ronkenne diboell. En abeg d'eun dra bennag ma ne ouie den outañ, nemed marteze an Aotrou Ma, ar marh e-noa 'n em zispahet kement en hent ma oa difardellet mad ar hoz karr-skañv. Tra da zavel droug er re a oa aze, an Aotrou Ma ne yeas ket tre en iliz a-dreñv an arched. Disterna a reas e loen, tenna e harnaj diwamañ ha sailla war e gein noaz. Eur marheger-dreist oa outañ rag Diaoul, e vuzellou leun-hlaourenn, leun-c'hwezenn al ler wamañ, kaer oe dezañ en em winta da gantolor ha gwinkal foll dre a-dreñv, ne hellas ket kaoud an dizober outañ. Dond a rejont, war an diwez, da steuzia d'an daoulmm ruz, o lezel lid ar hañv da vond hebto. An Aotrou Ma, en araog, e-noa pèet brokuz peb tra ha kemennet stard d'ar harrer devi ar hoz karroñs beteg an ibil diweza.

Soñjal a reed e kuitafe ar vro goude seurt gwall-skwer ha ne vefe ket klevet kelou mui dioutañ na diouz e varh. Padal e chomas er vro evid mad. Doñveet oa bet Diaoul gantañ emichañs rag an den hag al loen a ziskoueze kaoud eur horv hepken evito o-daou. Kejed reed ganto er memez heñchou ma veze warno, nebeud oa c'hoaz, an noter du. War an trot e oant peurliesia, med gwelet 'm-eus anezo ivez a-zav, difiñv-kaer o-daou en eur hroaz-hent bennag e-giz pa vijent bet o selled ouz eun arvest diweluz evid eun beo all hag int o-daou, ha ma oant karget da deurel evez ennañ. Neuze an Aotrou Ma a stoue war araogenn e varh hag a voulhe kaoz, en eur yez diveizuz, gand eun pe liez den war droad ma ne oa outo nemed evitañ ha ma oan prest me koulskoude d'o gweled kement sellou ha jestroù an Aotrou Ma a ijine divizourien endro dezañ. Ma hellan lavared an dra-mañ eo abalamour on bet test, diwezatoh, da draou-spont a zo hag a choarvez a-wechou etre an eil bed hag egile, traou ma c'hoarie enno an Aotrou Ma e benn-roll beteg ma... Ma n'em-bije ket gwelet an traou-ze gand ma daoulagad beo, em-bije kredet e-giz ar re all, e-noa direnket ar paour-kéz den e benn gand ar pez e-noa lakeet e-barz ha bremañ, re-bar d'ar re goz n'o-deus lezenn ebed mui warno o-unan, ne helle ket en em ziwall da gomz ouz e dog en eur vaneal e zaouarn hag e zivreh endro dezañ. Goude oll, se ne ra droug da zen hag a ra eun tammic

22

vad d'an hini en em lez da vond evel-se, anez goud, evid kennebeud, da veza bahet er gabanon. Iskisa tra oa gweled ar marh Diaoul o trotal dre ar vourh hag an heñchou war-vêz, kroazet ar stleugou war an dibr, ha padal e varheg boazet, ouz e du, a gantree war droad en dihortosa lehiou. Ne ree an Aotrou Ma tamm forz ebed gand ar re a geje gantañ war e hent. Ne zihane ket da vouskomz en e yez souezuz, gantañ aliez eur vreh hanterzavet e-giz m'e-nije paket dre ar skoaz eun bennag o vale en e gichenn. Ne oa kristen all ebed, avad, da weled. Pa dostae, ar vugale a gerze da guzad hag ar re vraz a dehe diwar e hent. A vare da vare, pa veze tefival an noz, tud ar vourh, klozet en o zier, a gleve o strakal er-mêz daoulamm e varh a harze krenn dirag ar vered. Adstaga ree war-dro eun eur goude. N'e-noa kredet den ebed mond er-mêz da weled petra hoarveze. Antronoz e veze sellet piz ouz ar beziou, eun hag eun, ar beleg a ree meur a wech tro e iliz, med ne vanke netra, ne jome roud ebed euz tremen an Aotrou Ma. Padal, ar re a jome an tosta euz ar vered hag an iliz a zivenne groñs beza klevet trouz moueziou m'anavezent mad lod outo. Moueziou kerent pe vignoned eet da anaon abaoe pell pe nebeud amzer. Ne greded ket anezo penna-da-benn, med nebeud-ha-nebeud e savas ar brud ne oa ket Matilin ano gwir an Aotrou Ma, Maro ne lavared ket. Ma ne oe den er vro d'en em gaved êz en e roched pa wele anezañ en em ziskouez, gand e varh pe divarh. Eretant ar marichal, ha ne zigemere biskoaz Diaoul en e di-govel, a droas da zizoloi roudou e hern p'e-noa gwelet anezañ o tremen d'an daoulamm en heñchou gwag. Ma oa hern er gont, ne lezent ket eun disterra merk war o lersh. Ha ma ne oa ket outo, ar paiou kennebeud ne reent roudenn ebed er vouillenn. An daoulamm, koulskoude, a oa kaled ha sonuz. Neuze petra?

Nehusa tra, marteze, oa gouzoud ne brene biskoaz an Aotrou Ma na bara na kig na netra euz ar pez a dalvez da zerhel eun den e-beo. Daoust ha beo e oa, e gwinonez?

***

Ganin-me e tiqoueze, n'eo ket da houzoud piou oa ar boud-ze hag ouz peseurt kefridi e-noa da zeveni en on touez, med da weled anezañ oh ober war-dro e garg anez kleved netra diouti ha da lakaad termen, en desped din, d'e dro-chañs war an douar. Ma'z on bet gouest da zerhel war ma zeod beteg an devez ma

23

n'eo ket bet posubl mui d'ober eur gaouier ouzon, eo abalamour e oan asur da nompaz beza kredet evid eur hard euz ar pez a lavarfen, ha seul nebeutoh c'hoaz ha ma'z on kemener a vicher. Brudet-dreist e oa ar gemenerien evid ijina koñchemou dibaot e-pad ar pred-amzer a zo red dezo da zanka neudenn e nadoz. An darnvuia outo, moarvad, a oar ober kement-se. Evidon-me, morse n'em-eus savet na klevet taol-ijin ebed da dañvezoud ar wironez a zeu amañ war-lerh.

Dao eo deoh da genta gouzoud penaoz, p'em-eus d'ober eur pez dillad evid tud a-ziwar ar mêz, ez an d'o hêr gand ma nadoziou hag e choman ganto e-doug an amzer a zo red din evid kas ma labour da benn. Se a ra sizuniou pa'z eus keal da denna neud war eur gwiskamant-eured braz. Hag e-pad ar zizuniou-ze me zo bouetet druz teir gwech bemdez gand merhed an ti. Leun a evez int em heñver, o hortoz e vrodfen seul finnoh ha ma vefe reud ma hov. Ha gwir eo ne gollont gwech ebed ganin-me. Hogen, an noz m'emaon o vond da gomz deoh diouti, e oan o tond deuz eur verouri, en distro diouz ar vourh, e leh ma oa bet echu ganin eur gwiskamant-kañv penn-da-benn, brodet e glaz war an daou du, ma ranked ober gantañ heb mank an deiz war-lerh. Dre ma oad laouen gand ma labour, ha beza dija diwezad, e oa bet aozet eur goan a-stroñs ma rankis kemer perz enni goude dinahet diouz ar hiz. Pa lavaran e rankis, klevit mad em-eus klasket an nebeuta digareziou red da guzad ar blijadur a hortozen digand eur pred mad hag ankouaad e oa antronoz devez an Ollzent. Ma, petra 'ta! Ar pez dillad e oan o paouez echui anezañ, skuiz-divi ha brevet ma horv a-bouez teurel evez, m'henn tou, ar pez dillad-ze daoust ha ne oa ket galvet d'enori ar re varo? Ni a reas, eta, or zeiz gwella evid enori an dillad en eur zouga enor da chervad ar geginerez ken e oa diwezad noz pa voulhis an hent da zistrei d'am fenn-ti e-kreiz ar vourh. Bez' e oa ganin, dindan ma breh, eun dorz vara tomm tennet evidon gand mestrez an ti, pa oan war-bouez mond kuit, diouz ar forn e leh ma oa o peur-boaza gand eun hanter-dousenn re all. E-giz ma veze greet c'hoaz er merouriou, ar bara da zebri e-doug deveziou an Ollzent e oa gantañ war e greun daou droh don war groaz. Setu arouez ar Re Varo, e-giz ma ouiem adaleg on oad tener, a oa wamañ en a-raog. Riskl ebed da zizoñjal diouto keit ha ma pade, padal bara an deveziou all, dres a-raog boulha anezañ, e oa a-walh tresa gand eur gontell war an tu dindan outañ, merk ar groaz.

Dizoñjal ar merk-se, e deveziou kenta miz du, a vije bet eun dismegañs e-keñver an Anaon. Doue ra viro!

Du an noz e-giz reor eur jaodouren. Me anaveze mad an hent, med glao-pill a oa bet e-doug an deiz, an heñchou-douar a oa trohet gand poullouigou dour a ree din c'hoari trei ha distrei. Sklêrijenn ebed nebleh. Kaer 'm-boa tenna tan gand an direnn a vare da vare evid kaved merkou, ne reen nemed tro ma roudou, da gredi e oan lutinet. War eun taol-trumm e klevis o c'hwirinad, pellig a-walh war an tu dehou, ar marh Diaoul a daole eur vouez demzenel hag e ouezis e oa an Aotrou Ma o prienti eur varhekadenn noz. Evid din beza spontet war an taol, e chomis parfed a-walh da gaved e ranke beza c'hoaz ar marh e porz an ti-noter, o hortoz beza dindan gaol e varheger. Se a roas din da houzoud damdost war be du mond ha me d'en em deurel foll wamañ. Eur vunutenn bennag goude, e santis dindan ma zreid klorennou kistin hag e ouezis beza en hent koz a gas d'ar vered ha ne sko nemed warni.

N'em-eus ket nebeutoh a galon eged eun all, med tremen dre ar vered derhent deiz an Ollzent ha p'ema an Aotrou Ma o sailla war e varh da zond eno d'ober petra...! E oan o vond war ma hiz pa zavas eur sklêrijenn hlaz ha dister d'ober sevel diouz an noz uhella kroaziou Park ar Re Varo. Hag ar sklêrijenn-ze a denne ahanon ganti anez din beza gouest da herzel outi, a denne e-giz war nerz divreh a-dreñv ma zoull-kil ha ma diskoaz. Baleet o-deus ma divesker en desped din, eet on dreist ar mên-treuz ha setu emeon o krena stard dirag eun arvest ne zizoñjin ket dioutañ keit ha ma chomo eun disterra alan da enaoui ma zammig pri.

Beziou ar vered a oa digor oll pe dost ha war lezenn pep hini outo e oa azezet e annezidi, n'eo ket dindan stumm ar zahadou eskem ha breinadurez o-dije dleet beza, hogen dres e-giz ma oant bet a-raog an droug diweza e-noa talvezet dezo diskenn en douar. Ma hellan konta kement-se eo abalamour 'm-eus anavezet lod euz ar re bet sebelliet nevez 'oa, tud m'em-boa darempredet anezo a-dost hag eun bennag outo kerent din. Ken skoet ha ma oan da genta, an trefu d'o adgweled a reas din tostaad outo en amboaz d'o gervel karantezuz gand o anioiu. Pa reen tri baz, avad, int a bellae kemend-all, an hed etrezom ne zigreske ket eur meutad hag euz ma genou o tistaga komzou ne yee son ebed er-mêz. En eur vale heb din diskouez mond eur paz war-

raog, me a furche gand ma daoulagad eur horn euz ar vered e leh ma oa eet ma zad ha ma mamm en o repos. Aze e oant o-daou, azezet kichenn-kichenn war vên o bez, med etrezom e oa eur peziad bed e ventou dianavez. Ma mamm a oa ganti he daouarn kroazet war he hov, eun doare dezi d'en em ziskuiza eur vunutenn bennag etre daou dennad labour. Ma zad a lakee da drei bravig etre e vizied e bibenn houlo, pe e oa boazet d'ober pa veze e diouer butun, ar paour-kêz den. Sevel a ree an dour em daoulagad pa zellen outo, padal ne hellen ober netra evito. Tre em hichenn, dindan daol ma dom, e oa an tortig koz a zeue gwechall, o tenna eur harr bihan war e lerb, da werza avalou war ar blasenn. Kosa hini maro anavezet ganin. Koulskoude e oa warnañ doare eun beo peogwir e welen anezañ o kas-digas en e veg eun tamm butun-chaokad ha teurel eur strinkad krañch etre e voutou. Gand e zivreh hag e zaoarn e tibune jestrou 'm em-eus greet anaoudegez ganto endro goude kemend a vloaveziou, daoust ha ma vanke ar bouezerez hag an avalou. Kenderhel a ree da boueza e varhadourez, ar hoziad, ha da rei eun taolig meud evid kaoud gwelloc'h gonidegez diouti. Pe marteze d'azgonid e goll rag ne faziem ket ni da riñsa diwarnañ, dre zigouez, eun aval pe zao, o veza ne veze ket ganeom aliez an daou wenneg red d'o frena. Astennet 'm-eus ma dom da douch e skoaz dezañ, med me, emichañs, an hini a zo eet war-gil heb gouzoud dezañ, rag n'on ket deut a-benn d'e baka. Diou wech 'm-eus greet ar memez tra heb dond gwelloc'h a-benn. Neuze e tregernas daoulamm ar marh Diaoul a-dreñv ar voger. Kerkent goude e klevis an trouz a ree, en eur skei d'an douar, heuzou houarnet an Aotrou Ma.

Gwelet 'm-eus anezañ o tond er vered dre ar porrastell. N'ouzon ket perag 'm-eus kluchet a-dreñv bolz-kañv eur person koz euz ar barrez, eur mell tolzenn vên n'he-doa lohet tamm ebed, tra a verke e oa ar beleg-ze er Baradoz pe en Ivem, rag klevet 'm-oa digand tud a fumez, pa oan bugel, ne jome er berejou nemed eneou ar Purgator. Neuz an nehamant oa warnañ, an Aotrou Ma, stignet e gorv, e benn war spi. Ha c'hweset e-noa eun bennag nepell outañ, e-giz roñfl ar hoñchennou a hwese ar hig fresk? Pe rufia ree c'hwez ar bara? A-dreñv ar voger, e klevis e varh Diaoul o skraba brouezuz an douar gand e garnou. Erfin, an Aotrou Ma a gemeras warnañ da deurel eur bennadenn verr a oa eun urz, moarvad, pe eun aotre, rag kerkent e oe klevet eur safar laouen, an dam-vuia euz ar pennou tud en em lakeas en o zav, a guiteas

o flas, en em vodas e rummadouigou, lod zoken a yeas er-mêz deuz ar vered, marteze evid mond d'adgweled o zier hag o farkeier e-ser an amzer frankiz-se dindan evez an Aotrou Ma. Tostig-tre ouzon, ar marhadour avalou a oa staget da varvaillad gand diou vaouez koz n'anavezen ket, o-doa ranket mervel a-raog din beza ganet hag a oa tres warno da veza gevellezed. Ober a reen beh kement ha ma ouien da gleved ar pez a lavarent ha souezet oan da hwita penn-da-benn war ma zaoz rag o homzou, evid doare, e oan boazet outo. Ha padal e talhen eul lagad paret war an Aotrou Ma, asur ma oan, o lakaad e vefe eur riskl evidon, e teufe hennez diwarnañ.

Re-bar oa d'eur mestr-meur, hegarad an tamm outañ, o rei dor zigor d'e zister a zujidi. Pa dostae ar re all outañ, eñ a zave e zaoarn d'o digemer, o fake dre ar skoaz pe a gase dezo eur vreh endro d'o gouzoug en eur gomz outo stard ha bero. Hag e welen adarre ar jestrou a ree war ar mêz pe er vourh hag a zeblante beza direiz abalamour ar re ma oant greet evito ne oant ket da wled, er mareou-ze, evid daoulagad beo. Trei a ree ma fenn ganin. Ha posubl oa e hellfe eur bobl anaon dond endro e-touez ar re veo heb d'ar re-mañ beza gouest d'he diguza nemed gand hantourieuz eur boud e-giz an Aotrou Ma hag a oa ezel euz an daou ved? Mez penaoz ha perag? Ha me? Petra oa da hoarvezed ganin evid beza 'n em zanket dievez en eur berhenniez divennet? Yen e oa. Riellet oan eskern hag all, ha ma ne vefe ket bet ganin ar bara klouar dindan ma breh, moarvad e vefen semplet.

N'ouzon ket pegeid amzer e padas kuzuliadenn an Aotrou Ma. Med erfin ne oe den ebed ken endro dezañ. Bremañ, ar Re Varo en em weladenne etrezo. Ton o divizou, er vered-ze, daoust d'o farlant beza divoaz, ne oa ket disheñvel ouz an hini ma reent gantañ e-pad o amzer veo, pa gaozeent etrezo endro d'o beziou famill. Ha soñjal ree din e oa ar gwir Re Varo ouz annezidi ar vourh hag ar mêziou, kousket en o zier, me ma-unan en o zouez, an trucher dihun en desped din. Neuze, avad, ne oa nemed an Aotrou Ma gouest da zigas eun tamm sikour din peogwir e oa beo ha maro war eun dro. Pell diouz beza da zouja evidon, eñ an hini a dennfe ahanon euz an enkadenn-ze.

Hogen, bez' e oa warnañ adarre eun dremm drechalet, Aotrou Ma. Mond a reas erfin da vale, ne oe ket war ma zu, med d'ober tro an iliz dre a-dreñv, evid doare. Eur wech eet eñ diwar ma

gwel, me a zavas, diéz din rag ma daoulin a gave beh da zerhel ahanon. Eun troatad bennag pelloh e tigore frank porched an Ebestel. Dond a ris a-benn da vond e-barz, ar bara dalhet stard atao ganin ouz ma bruched. Brall-divrall e kerzis da drempa ma bizied er piñser a-zehou d'an nor hag e ris sin ar groaz, pezh a ziboanias ahanon eun disterra. Goustadig e teuis endro d'azeza war vordig ar porched, dindan daouzeg delwenn ar pennou sakt ma welen anezo, damsklêrijennet, a-uz d'am fenn.

En tu all d'an alez, ar marhadour avalou e-noa sanket eur meud e tro e jiletenn ha gand an dom all a gempenne brao e varhadourez diweluz da hortoz prenerien dizigouezuz. An diou hevellez, tal-ouz-tal, a gonte an eil d'eben ar helachouigou o-doa roet eun tammig blaz, gwechall, d'o buhez strizig. Penaoz e ouien kement-se, ne hellfen ket lavared, med henn gouzoud a reen. Ha war eun taol trumm, an daou benn a zispartias da zelled eeun war an tu dehou, ar marhadour a dufas prim etre e voutou hag a zistagas e veud diouz e jiletenn da dorcha mad e veg. Eun bennag a zeue euz an tu dehou ha hennez ne helle beza nemed an Aotrou Ma. Ha me hag avanturi eul lagad er-mêz euz ar porched. Eñ an hini oa. Dond a ree war-raog a-zoug e gammedou, sonn-tre, ha braz-braz oa din da weled. E zremm a ziskoueze ar boan, padal e zell a oa leun a youl.

Neuze, heb klask muioh, me a zavas em zav, a gerzas d'en em zonna war ma zachou e-kreiz an alez, o terhel ganin ar bara d'ober din skoed dirag ma bruched, ar groaz eeunet da ziwall ouz an hini a zeue. Ha da hopal, gand eur vouez a strillas ahanon e-giz eur barrad kurun.

— Aotrou Ma, me an hini eo, Loeiz Maria e reor torret!

N'em-boa ket echu gopad ma koueze a-lamm-stok an Aotrou Ma, e henou ouz an douar, gand eun trouz spontuz. E steuzias war an taol ar marhadour avalou, an diou hoar hag an oll voudou all euz ar vered, ar beziou en em lakeas adarre war o rez e-giz boazet hag e vleunias adarre war ar vein bokedou an Ollzent en o fodou livet fresk e gwenn-foumez. Eur par berr a beoh hag e tregernas, a-dreñv ar voger, eur hwirinadenn houez, hag eun daoulamm ruz kerkent goude. Ar marh Diaoul an hini a oa o lavared kenavo. D'ar mare-ze on bet-me paket gand an derzienn grenerez ha n'he-deus ket dispeget diouzin e-pad devezioù ha devezioù.

***

Pa zeuas ganin ma fenn endro, e oan daoulinet dirag korv an Aotrou Ma hag e klasken, gand mil boan, da drei anezañ war e gein. Eur pezh tamm krouadur a oa outañ ha me a zo dinerz a zivreh kement hag a zargreiz. A-bouez ober beh on deut a-benn war an diwez. Divoutounet 'm-eus e jupenn dezañ da gas ma dom dindan e roched. Tomm e oa c'hoaz ar hig, med ar galon ne dalme ket ken. Teir gwech 'm-eus galvet anezañ, stouet war e zremm. E zaoulagad oa serret, e veg a zamzrese an doare mousc'hoarz a verk ar peoh diweza. An Aotrou Ma, ar mignon nemetañ 'm-eus bet er bed-mañ. Mond a ris da skuilla daelou war ma dichod, me ha n'em-boa leñvet gwech ebed abaoe an devez m'em-boa gwelet mad penaoz, gand ma dargreiz torret ha ma daoulagad dibaret n'em-boa chañs ebed da gaoud an disterra tammig maouez em hichenn da dreuzi ar vuhez. Hag em-boa lazet daoust din an Aotrou Ma. Nann 'vad! En em laza wamin e-noa greet, kea! Dibabet e-noa ahanon evid lakaad termen d'e blanedenn. Petra hellen-me ober ouspenn ha gouela dezañ a-raog mond pelloh gand ma hini din!

Klasket 'm-eus mond war-zav, tra ziéz din abalamour d'an derzienn-ze a strille ma horv. Eur mell dispah a rene dre ar vourh endro d'ar vered distroet adarre d'he feoh. Doriou ha prenestri a stlaka, mouezioù a halve hag a responte, pehi a ree ar wazed, padal ar merhed a bede ar Werhez Vari. Ha nepell war an tu kleiz eur skleurenn ruz vraz a entane an oabl. Gouezet 'm-eus dioustu e oa an ti-noter o tevi. Bez' e helle oll dud ar vourh mond d'an tan-gwall, ne vefent ket gouest da zond a-benn outañ a-raog ma ne varvefe outañ e-unan, goude devet ar pezh oll. Pe forz a oa din hiviziken!

Taolet 'm-eus eur zell diweza war relegou an Aotrou Ma, ha tizet ma fenn-ti e-giz eun den mezo, gand sikour ar mogerioù hag en desped d'ar c'hoant mervel. Koulskoude, brevet a reuzidigez kement ha ma oan, diouest da zoñjal e tra all nemed da bignad em gwele evid sempla ennañ, n'em-eus ket dispeget diouz an dorz vara gand ar groaz he-doa dieubet an Aotrou Ma.

Bez'on bet tri devez o tiskianta ma-unan. Pa ziafafen e oa da zanka ma bizied er bara a zalhen ganin war ma bruched ha kas d'am beg eur bouloudenn vinvig pe eun tamm kreun. N'eus deut den tre em zi. Oll o-doa traou all d'ober kentoh hag en em chala gand eur ziohan chuker-neud a yee euz an eil verouri d'eben

gand e nadoziou. Da vintin ar bevare devez, koulskoude, eun amezeg din e-neus merzet e oa chomet hanter-zigor ma dor. Hogen, ne vankan morse d'he zenna mad war ma lerb pa'z an da labourad er-mêz ha d'he staga gand eur penn kordenn ouz eun tach er voger. N'he-deus ma dor na domell na potaill. Petra dalv? En diabarz, avad, ez eus eur sparl din da zanka en eun toull a-raog mond da gousked evid diwall ouz ar hoada; da steki dindan avel vervent. En eur zistrei deuz ar vered er stad m'em-eus lavaret, n'em-boa ket bet nerz a-walh d'ober an dra-ze. An den a zo deut tre, e-neus gwelet ahanon gourvezet em gwele, re-bar d'eur horv maro, draillachou ma bara strewet war ma lenn ken spluiet gand ma c'hwezenn ma oa diou wech ponnerroh, emezañ diwezatoh din. An dud paour a zo atao madelezuz p'en em gavont dirag eun dienez kalz brasoh eged o hini. Hag ous-penn, petra vefe bet lavaret deuz ma amezeien m'o-dije lezet ahanon da darza e-giz eul loen eur paz bennag diouto! Greet e-neus digas soubenn domm din gand e vaouez. Eet int da glask re all. Tennen on bet deuz ma gwele, astennet war an daol hag e-pad ma cheñched ma roched din, komerezed damvud evid eur wech, pebez burzud! a enaoue tan hag a lakee liñseriou seh war ma golhed. Tud a zo digouezet, m'anavezen mad anezo, med ne oant bet e chal ganin nemed d'am lakaad da denna war an nadoz. Souezet int bet o weled pegen nêt ha kempenn e oa ma fenn-ti, souezetoh c'hoaz o kaved kemend a levriou war ma ziminal. Digaset o-deus din da zebri ha da eva ar peb gwella oa ganto. Me a leze d'ober war ma zro. Abaoe marvet ma mamm ne oa ket bet seurt lidaj evidon em zi. Setu perag, marteze, on pareet heb louzou all ebed hag int war evez endro din, an dud vad.

Hogen, p'o-deus gwelet e oan gouest da zavel adarre ma-unan ha d'azeza ouz ma zaol, int a zo eet endro d'o labouriou, kea, greet o-doa ar pez a oa d'ober. Goude-ze, ha beteg an devez ma hellis mond er-mêz d'ober ma fourchasou, e kasent o bugale, ouz ar mintin pe an abardaez da houlen ganin ha bez' em-boa ezomm euz eun dra bennag... kement-se e-neus greet plijadur din abalamour em-eus kredet bepred e oa kentoh mad an dud eged fall.

Greet o-doa o feb gwella ivez evid douara an Aotrou Ma gand enor. Ar beleg e-noa strebotet war e gory dirag porched an E-bestel en eur vond da lavared e overenn vintin. Eñ ivez, ar beleg, e-noa tremenet eul lodenn euz an noz o vaneal sailladou dour da

glask laza an tan a zebre an ti-noter. Ha diêz a-walh e oa bet de-zañ ober da gredi d'e barrezioniz e welent eun tan-gwall e-giz ar re all. An oll dud a oa aze a grede merzoud penaoz seul vuioh a zour a oa diskarget war an tantad ha seul vuioh a nerz a bake ar flammou. Pa oe echu toud ha ne jomas euz ar henkiz nemed dismantrou o tivogedi, e oe kavet er marchosi pez a jome euz ar marh Diaoul, anavezet gand ar marichal diouz e gamou, daoust ha ma n'e-noa sellet an den outo biskoaz a-dost. Neuze, tud ar verouri kichenn a gemeras warno da gonta o-doa gwelet al loen o tond euz ar vourh d'an daoulamm ruz heb a varheg. Splanna ree war an noz e ruz-glaou, e-giz pa vije bet entanet e-unan dindan e grohenn. En em stlapet e-noa en e varchosi en eur zidala an nor ha kercent ar marchosi e-noa taolet flammou war eun doare tarzadenn da zisionka eur boked fulennou. Bez' e oa, hervezo, sorserez en traou-ze. N'e-noa ket kredet ar beleg er marh-eteo. Hag eñ da zisplega e tlee an tan gori abaoe pellig a-walh hag an nor o tigeri he-doa greet eur frap-êr d'e lakaad da darza beo. N'e-noa kendrehet, avad, den ebed, na zoken ar re a yee a-du gantañ evid en em zineha. Hag evitañ e oa bet ar zouezenn da vond a-benn ouz korv an Aotrou Ma astennet er vered, e-giz d'anataad dezañ ne dalveze netra e zisklêriaduriou. Kaer vo dezañ divenn e-noa ar marh, pennfollet, diskaret e varheg – eur marheg ken maill – mouez ar bobl a houlenno petra oant o vond d'ober, an eil war egile, an noz-se hag el leh-se. Respont a raio c'hoaz e oa bet taolet marteze an Aotrou Ma d'an traoñ diwar e varh war an hent koz pe war ar blasenn hag e oa en em stlejet beteg Park ar Re Varo da renta e ene en eul leh sakr. Pebez skwer, kea! Med ne viro ket ouz ar pennou da domma nag ouz ar faltaziou da zavel, endro d'an darvoud ha d'ar pez a hoarvezo diwezatoh, eur rastellad koñchennou iskiz a ziwanfe diwar eur gejadenn, fals pe wir, e-nefe greet hemañ pe hennez gand an Aotrou Ma, e dad, ar marh Diaoul ha beteg ar paour-kêz noterez ha n'he-doa morse talvezet kemend-all e-pad he buhez. Hogen, d'ar mojen-nou-ze a raio berz euz an eil beilladeg d'eben e fazio atao eur vouez; ma hini din. Rag n'em-eus rannet grik beteg-henn. Ha gouzoud a rit pegen diêz eo d'eur hemener chom dizafar. Kaozeet em-befe, koulskoude, en arvar da gleved ober eur gaouier ouzon, ma vije bet echuet istor an Aotrou Ma gand e interamant e-kichenn e dad, e bered ar barrez. Med chom a ra deoh da hou-zoud ar souezusa tra, goude-ze e lezin ahanoh da gredi pez a garot. Ne dalvezo ket deoh goulenn muioh diganin, ne zistardin ma dent nemed evid koñchennou neud ha nadoz. Touet eo.

Neuze, selaouit mad.

— A-boan e oa boulhet miz kerzu ganeom ma voullas ar hazetennou eur helou a reas frota o doulagad zoken d'ar re ne ouient ket lenn. An ijiner Matilin Aotrou a oa o paouez mervel, an devez a-raog, e Pariz. Klevet mad ho-peus: an devez a-raog. Brudet kalz a oa evid kavadennoù e-noa greet diwar-benn disterra elfennoù an danvezenn, gand an diaoul ma ouzon-me petra zo er gont. Kaoz a oa da rei dezañ ar brasa priz a zo er bed evid seurt tud ouizieg. War ar gazetenn e oa e batrom ivez. En em ziskouez a ree dres e-giz m'em-boa gwelet anezañ, evid ar wech diweza, e-kichenn porched an Ebestel. Med petra 'ta! Kaset oa bet d'an douar ganeom ouspenn eur miz a-raog. Ne oan ket aze, me, med ar barrez a-bez a oa. Ha bremañ e gorr, ambrouget da vraz enor gand pennou ollvrudet, a oa da zond antronoz d'al leh ma oa ganet ha m'e-noa fellet dezañ beza digaset di evid e gousk diweza. A-walh da dourtal ouz ar mogerioù.

***

Hag antronoz e relegou a oa digouezet, douget war eur weturdre-dan ha deg pe zaouzeg karroñs all o vramma war-lerh. Diouto e tiskennas aotrounez parfed, warno mellou mantilli mezer, kolierou kaled endro d'o gouzoug, ha, war o fenn, tokeier-simnal. An Aotrou Ma, asur oa, a dlee beza bet eun den a renk uhel. Biskoaz ne oa bet gwelet seurt engroez er vro. Euz ar hanton a-bez e oa diredet an dud war droad, war varh, war varh-houarn ha karr-skañv. Oll e anavezent an Aotrou Ma. Kalz outo o-doa anavezet e dad. War an daou vout-ze en em vrude marvailloù dreist-kredenn ha seul vuzudusoh ma oa pelloh ar hoñchenner diouz al leh ma vevent, pez a ree aotre ha gourhemennou zoken da zistresa e peb feson. Gouzoud a reent oll, gand ar brud a henou da henou, e oa bet diskennet an Aotrou Ma en douar ar miz a-raog. Lod anezo a oa bet deut dija deuz o farreziou pell da veza war-dro al lid hag asur e oa echu gantañ e veaj en on touez, e helled lakaad anezañ evid mad da benn-mojenn. Ha setu m'o-doa gwelet, merket war ar gazetenn, e oad o vond d'e zouara evid an eil gwech. Derhel a reent da veza aze, deut e vijent bet zoken e-kreiz an eost, ha ma vefe eun drede, eur bevare interamant, e teufent c'hoaz gand o bugale. Dizale, dindan vantell ar zi-

minaliou, e selaoufent ar goñchennerien o tisplega an taoliou-kaer c'hoarvezet da geñver lidou-kañv an Aotrou Ma. Ha zoken ma n'o-defe ket gwelet an taoliou-ze, gwaranti a rafent beza bet testou outo peogwir e oant aze. Setu ne vanke hini ebed. Ranket oe digeri tri bark endro d'ar vourh evid disterna al loened ha kardia ar hirri, niverusoh eged da zevze pardon an Itron Varia.

Eur wech eet an estrañjourien ha pennou-braz ar vro tre en iliz a-dreñv an arched, ne jome tamm ichou ebed ken evid an dreued a-ve. Ar re-mañ, avad, me en o zouez, n'o-doa ket c'hoant kemend-all da heulia an overenn. Aloubet ar vered ganto, int a hoarie gand divreh ha diskoaz da dostaad ouz ar bez digor, ma oa bet tennet dioutañ arched an Aotrou Ma sebeliet abaoe ouspenn peder zizun. Klevet a reen o lavared, endro din, e oa eet ar m'êr d'ar penn-leh an devez a-raog hag en em gave, e-touez an aotrounez diskennet deuz ar hirri-dre-dan, paotred polis ha tud a lezenn. Erfin e vrallas ar hleier d'ar horv o tond er-mêz. Gwelet oe an arched o tostaad war ziskoaz c'hweh douger, dirazañ kemend-all a veleien hag eur paotr kalabousennet bennag a redias ahanom, a vouez rust, da bellaad diouz ar bez. Sevel a reas klemmou uhel, youherez, taoliou, eur mell bountadeg a dalvezas din, paour-kêz mahagnet, d'en em gaved stlapet war an douar fresk, tre-kichenn ar foz digor. Ha peoh war an diwez. War eun urz deut diwar n'oun ket piou, gwazed a dostaas hag a zigoras an daou arched. Neuze, e welis an daou gorr hag an diou zremm. Lavaret ho-pefe daou vreur ken gevell ma seblantent drevezet an eil war egile. Me, avad, daoulinet en douar druz tostig-tost outo, anavezet 'm-eus anezo heb fazia. N'ouzon ket petra e-neus peget ennon. Savet 'm-eus ma daoulagad war-du an aotrounez en o zav e-tal ar bez ha ma welent mad e oant di-varhet fin. Hag em-eus lavaret, gand ar starta mouez m'on bet gouest da denna diouz ma gourlañchenner.

— Ar horv o paouez dond amañ hirio, an Aotrou Ma an hini eo. Ha hini ar miz diweza e dad.

A-boan echu ganin kaozeal ma savas endro din eun tousmah a honezas a-dost-da-dost an oll engroez dastumet er vered. Kaer o-doa paotred o halabousenn teurel urziou berr, ne hellent netra en oll. An aotrounez a youhe etrezo a henou da skouarn, gweled mad a reen ne ouient mui petra ober. Ar m'êr a zo stouet warnon, e-neus paket ahanon dre ar skoaz da stilla ahanon stard.

- Loeiz, Loeiz! Asur eo deoh? Med an noter du a oa aze abaoe pell 'zo, er strad, 'kichen e wreg.

Neuze 'm-eus respontet, heb klask pelloh na gouzoud netra muioh:

- Nann. Grit digeri an trede arched. Arabad kaoud aon. N'eus relegenn ebed ennañ.

N'o-dije ket greet, an aotrounez. An aotrounez ne reont morse netra anez kaoud urziou pe baperou siellet. Padal, an engroez, a verve muioh-mui, ne felle ket dezañ mond diwar-dro. Tennet eo bet an arched deuz penn donna ar bez. Greet e oa gand ar hoad dero-ze a bad muioh eged ar pez a zo e-barz. Pa'z eo bet digoret, ez eus bet kavet ennañ tri zahig kanab da lakaad an ognon a gaser da werza er marhad. Er zeier ne oa nemed grouan.

Abaoe an devez-se ez eus atao bleuniou fresk war vez an Aotrou Ma. Tud a zo hag a zeu da bedi warnañ evid goulenn pare d'o hleñvejou pe eun dra bennag all, ha me oar-me! Mond a ran ivez di, da gas bleuniou ha dibuna pateriou. Chomet on, avad, mahagnet beteg-henn ha ma daou lagad n'en em renkent ket etrezo. Ma hell an Aotrou Ma ober eun dra bennag evidon ha ma ne ra ket, moarvad eo abalamour e kav gweloh ahanon e-giz m'emaon.

Ne rannin ger ebed ouspenn.

Per-Jakez HELIAS.

Forest-Foen 17.10.79.

Tu a zo da lenn ar skrid galleg e-barz **La Colline des Solitudes** p. 203 ha sq.

ENDRO DA VANTAN ZANT-JEG

Eñvorennou

Gwill ar Moraer eo va han'(1), er m'êrdi hag en liz, med ne reer douzin, douz Vantan(2) Zant-Jeg beteg hini Zamson ha douz Kernou da Doull-ar-Hoad, nemed Lommig-Moñ-Job. Lommig, mab-bihan da Lomm-Vraz ar Moraer, lezanvet C'hwez-ar-Hi; Moñ-Job, 'vel va mamm-goz Mona, merh da Job an Eskob dre ma oa ganet en eun tammig ti-zoul en eur villajenn anvet an Eskopti ha ne van netra ken dout.

Ganet oan en tu bennaked e Bro-Welo, en eur barrouzig - anvôm 'nei Lann-Jeg ma 'peus c'hoant - etre pont Lezardreo ha Lannom, Porz-Lazo ha chapel Zant Visant Runan, tost 'walh da vord al Leñv, ti an itron Kogan, e miz eost 1914.

Fañch, ar hloh braz, ha Jeg an eil gloh, a chomas mud en deiz-se, e kambr ar hleier, rag ar brezel braz a oa o paouez kregi ha va zad, Oanig-Moñ-Job, a oa bet hadgalvet(3) dija da gazam ar vartoloded e Brest, dre ma n'oa greet e goñje war vor, eñ hag a oa eet da besketa morued gand ma zad-koz, Lomm-Vraz, adaleg an oad a bevarzeg vloaz war vord goeletennou Pempoull, e biojou an Island hag an Douar-Nevez.

D'ar houlz-se, ne veze ket sonet ar hleier pa ne veze na tad na paeron er gêr. Kristanet e oan bet 'ta, heb Te Deum na draje, douget d'an iliz gand va mamm-goz ha gwrah an holen. Gwelet

e vije diwezatoh, pa vije fin ar brezel daonet-se, da lared eo, 'benn tri pe bevar miz d'ar muiañ, rag ne badfe ket pell an traou, an dra-ze a oa zur. On zoudarded hag on martoloded ne vijent ket pell o reiñ bahad da ganfarded Bismarck hag o pedi 'ne da retom douz leh e oant deut. Setu pezh a zoñje pep hini e Lann-Jeg, e Breiz-Izel hag e Bro-Hall, e miz eost 1914.

Eet kuit ma zad, va mamm a oa deut da wilioudi ti an Itron Kogan a oa o terhel ostaleri 'barz ar bourk. Bet e oa dija o labourad di-araog dimezi d'am zad ha pa oa chomet 'n he unanig en he zi bihan, an Itron Kogan a-nevoa pedet 'nei da zond arze dia chom ganti. Intañvez e oa, an Itron ger, abaoe deg vloaz dija. He den, an Aotrou Kogan, a-nevoa bet eur marv trumm en eur retom douz ar reverzi – ar mare braz – en Enez Vriad, hag an itron a oa chomet 'n he-unan da derhel koñvers gand tri a vugale, e bourk Lann-Jeg.

Eur skolaer gwell-vrudet e oa an Aotrou Kogan, enoret ha dou-jet-tre, e Lann-Jeg, gand ar vugale-skol hag o herent. Kas a ree e skolidi da glask o « zantifikad » evel just ha koulz lared ne veze rasket hini 'bed ane'. Med prepari a ree ie(4) ar re wellañ da vond da glask o « brevet » hag ar re ar muiañ speredeg a drem'-ne(5) ar genstrivadeg evid antren e « Skol ar Vistri » e Zant-Brieg. Dond a ree ar skolidi douz toud ar parrouziou tro-war-dro. Leun-kouch e veze e glas ha pep hini ah azeze 'leh ma kave eun tammig plas, beteg war pazennou ar buro pe war ar re a bigne beteg an nor a duore(6) war ar gegin. Ne oa ket kont d'an amzer-ze d'en em vodañ dirag an Akademiez e Zant-Brieg pe da vond da dougen skritellou 'barz ruiou Lann-Boull, kêrbenn ar hanton, 'vid goulenn gand Ministr an Deskadurez digreski niver ar skolidi e peb klas ha kreski hini ar vistri 'barz ar skoliou. Re eüruz an hini a gave eur plas en klas an Aotrou Kogan, memez ma vije red dañ mond 'n e goañze war ar plañchod.(7).

Va zad a oa bet e skol gantañ ha desket 'n-oa muich a draou evid ma tesker bremañ 'barz skoliou ar hentañ derez. Skrivañ a ree 'vel eun noter, heb fazi ebed, hag an aljebr 'n-oa sekret ebed 'vitañ.

Goude marv-zoubit an Aotrou Kogan, e wreg, « Madame » 'vel vije greet douti, a gendalhas 'ta da derhel ostaleri 'barz ar bourk, ha va mamm, ginidig euz Bro-Dreger, a deuas di da labourad

evel matez.

Ganet ar poupig, e dad hag e baeron o vrezelia, e savas beh evid reiñ eun han'-badez. Va mamm-goz, Moñ-Job hag a oa ganet deiz foar Zant-Jakez, d'ar 15 a viz genver 1848, a divizas, heb goull heh ali gand va mamm, kentanvañ 'hanon: Gwillerm-Frañsez-Jozef-I.-Mai:

Gwillerm da gentañ, evel ma zad-koz.

Frañsez, d'an eil, evel ma faeron.

Jozef, evel he mabig ar muiañ-karet

hag I-Mai evel an darnvuiañ douz ar Vretoned.

Ha dija ma zud hag ar glakerezed deut da gomeriañ – da lared eo da zével o fri ti an Itron Kogan evid gwelet ar poupig, ne reent douzin nemed Lommig, Lommig-Moñ-Job. Lommig e oan 'ta 'daleg an deiz kentañ, ha Lommig e chomfen da vezañ.

Tremen a reas ar brezel-braz ha va mamm ah eas da chom en eur penn-ti, stag ouz hini Tantin Jañ, e Porz-Berr. Ma zad a oa retomet da verdeiñ war vord eul lestr-koñvers hag ah ee da gerhad gwano d'ar Chile. Eur veaj hag a bade c'hweh miz pe ouspenn rag ar vatimant a gorntrioe ar Hap-Horn o vond da Zantiago hag o tistreiñ d'ar gêr.

Eun deiz euz ar bloavezh 1919, hag e oan gand va mamm 'n em hoañze ouz korn an oaled, o tommañ ma breurig Erwan hag a oa neuze trizeg miz, eh aias(8) ma Zonton Job. O weled e dremm dislivet hag o kleved e vouez o krenañ, va mamm a grias dustu: « Ay zo eur malleur ganim, Job. O! ya... me a zo zur! »

Siwaz! Ma Zonton a oa deut da gemenn dei ar brasa gwalleur a helled ayed ganim: marv ma zad, eur marv-zoubit, du-hont, war vord e vatimant, pell douz e wreg hag e vugale, pell douz e gerent hag e vignoned, war ar mor Habask, war hent ar Chile...

Eur haier burzuduz

N'am-eus dalhet zoñj ebed douz ma zad. Re vihan e oan c'hoaz pa distroas d'ar gêr, goude ar brezel, evid ar wech diwezañ. Va mamm-goz a gave e oan hañval outañ. Posubl 'walh, pa oan krennard, douz gweled portrejou doutañ pa 'n-oa ar meuz noad ganin. Bet e oa 'vel 'n-eus laret dija e skol gand an Ao. Kogan, ha gouvezoud a ree skrivañ en eur galleg reiz hag e brezoneg, pez a oa ral d'ar houlz-se.

Kavet em-oa, eun deiz e oan o furchal 'barz ar hrignol, eur haier, eur pez kaier daou hant pajenn ha hanter-kant, goloet gand eur paper liv kistin, teñv(9) ha dizintruz(10). Skrivet e oa bet gand ma zad e-pad e verdeadennou e biojou an Island hag an Douar-Nevez, hag e-pad ar brezel.

Nag a euriou boemuz hag eñvoruz am-eus bet tremenet 'barz ar hrignol, 'n em hoañze war eur hoz kased soavon goulo, o lenn danevellou ha chañsoniou a beb sort. Ma zad a displege, deiz-ha-deiz, e vuhez ha hini a gamaraded o pesketa moru 'barz moriou yen ha brumenneg an hanternoz. Kad a reen e-barz hanoiou ar goeletennou paramantet e Lann-Boull, hanoiou ar gabitened, re ar vartoloded ginidig douz Lann-Jeg ha hiniennou douz ar parrouziou tro-war-dro. Baondez, e verke war e gaier, led ha hed e v-timant, stumm an amzer, ar barriou-mor hag ar barriou-avel, pouez ar pesked tapet deiz-pe-deiz ha toud an darvoudou c'hoarvezet gantañ ha gand e gamaraded a vizer.

Ha 'n em welen, me ie, paour kêz Lommig, o navigañ gantañ, war e doris, kollet e-kreiz eur vrumenn deñv, gleb ha yen, du-hont e kostez Mikelon, o terhel eul linenn skornet 'n em daouarn spinahet, pe oh êsea sturiañ va bag hervez youhadennou ar hom-boud war-du ar goeletenn diwel war diventelez ar mor.

Kad a reen ie 'barz ar haier burzuduz-ze hanoiou ar porziou-mor, ar porziou-ehanañ e leh ma kosteze, eur wech an amzer, goeletennou ar besketaerien: hanoiou estrañjour hag iskiz a lakee va spered da verlobiañ... Reykavik... St-Pierre-et-Miquelon... Mikelon²! pesort han' fentuz evidon!

Eur skomgreh a deue war-wel, a-greiz-toud, du-hont, dirag ar besketaerien evezieg ha nehet... Eur goeletenn a dremene a-rez ha douz an eil vord d'egile e veze youhet han' eur breur pe eur mignon, goullet kelojou douz ar vro. Pell-ouzh-pell, eur wech ar miz, marteze, eul lestr-avizer karget da daol evez ouz batiman-chou Bro-Hall o pesketa er biojou-ze ah aye da gas al liveriou(11) pe da gerhad ar vartoloded klañv pe gloazet. Ha pep hini ah ankouae e-pad eur momed e boan hag e druegez evid zoñjal en e vro hag en e gerent hag evid respont kerkent d'o liveriou, a-raog ma kuitafe al lestr-brezel an trowardroiu.

Bezañ e oa ie, er haier-ze, kanaouennou a beb sort: re ar mareze evel « Ma Ton-ki-ki, ma Tonkinoise, pe Nuit de Chine, hag all, re a gane ar vartoloded gwechall war vord al listri-lien o vond da gerhad ar gwano d'ar Chile pe ar gwiniz da Velbourn pe da Sydney. Et nous irons à Valparaiso...»

Med pez a blije din ar muiañ, e oa ar hanaouennou hag ar gwerziou bet zavet gand ma zad diwar-benn an darvoudou c'hoarvezet en e barrouz hinidig.

« Job al Luch oa kouezet war e benn,
O vond da gerhad dour d'an Talgwenn,
Nemed da Zant Jeg vinniget
Job al Luch vije bet beuzet.»

Kollet eo bet ar haier prisiuz-ze e-pad ar brezel diwezañ. Sofñjet em-eus bet ordinal e oa eet kuit gand eur repud bennag rag va mamm a-noa lojet en he zi eur familh douz departamant an Hanternoz bet argaset douz he bro gand ar « Boched » e miz mae 1940. Rannet eo ma halon pa zoñjan ne welin ken kaier ma zad, eun dra-koun dibar ha heb priz evidon hag evid va breur Erwan.

Evel toud e genvroiz ah ae da besketa d'ar « bank », Oanig-Moñ-Job, ma zad, a oa gwell-ampart d'ober ragstummou listri-brezel ha listri-koñvers: reou bihan-tre, o verdeñ war houlennoù gwenn eur mor glaz, hag a veze ruzet gand kalz a evez en bou-tailloù kaerraet gand eun doupenn tri liv in-pign ouz ar stouvou; reou all, brasoh evid ar re gentañ, hag a veze miret er gêr, ha plaset 'barz eur hased gwer, war vantell ar chiminal, etre del-wenn ar Werhez ha hini Zantez Anna Wened, pe e kreh al lis-

trier, war an estajerenn an uhellañ... Nag a wech em-eus pignet war eur gador, pa veze eet va mamm er-mêz, d'êsaad taped batimant ma zad, pintet 'uz d'ar pres... eul lestr-koñvers o redeg, avel a-benn, war eur mor kounnaret, e chiminal o tivogedi e-kreiz e gitoniou a beb sort liv.

Med an hini a garen ar muiañ oa al lestr-gouestl kinniget gantañ d'iliz Lann-Jeg goude ma oa bet kollet e vatimant tost d'adoudou ar Groenland (Trem'net o-doa ma zad ha ma zad-koz eiz eur ha daou-ugent war ar morskomeg a-raog bezañ saveteet)... Er wir oeletenn Bempoull hag en em vranskelle goustad, 'uz d'oa fen-nou, 'barz an iliz, dirag ar hor, etre lampig ruz ar Zakramant hag eur pikol pez kantolor-strink, eul lustr 'vel larem, in-pign euz eur gordenn a diskenne douz kreh ar volz.

Deiz pardon Zant-Jeg ha hini ar Halvar, e veze diskennet ar vatimant d'an traoñ ha plaset war eur hravaz evid bezañ douget gand bugale ar hatekiz e-pad ar prosesion. Pevar ganfard a veze choazet gand ar person da dougen al lestr-gouestl. Gwisket e vezent e gwenn evel ar vartoloded e-pad an hañv, gand eur gouriz entamin ruz endro d'o hov ha pez a blije de' dreist-oll, eur boned gand e bompon ruz war o fenn. En o hichenn, pevar ganfard all, gwisket evelte, a douge eur roeñv war o skoaz. Ha kerzed a reent d'ar memez paz en eur horellañ evel eur vag war ar mor.

Echu ar prosesion, al lestr a veze pozet dirag an aoter-vihan, e kazel an iliz. Aliez, e chome eno e-pad eur zunvez pe div da hortoz bezañ hastaget ouz e gordenn e-kreiz an nev. Eun deiz hag e oa eno o hortoz bezañ hadlakeet en e blas, e kouezas warnañ eun dra bennaked, n'houvezan ket petra, hag e torras dañ e div wern. Ar person, hervez pez a laras d'am mamm, ne gavas den ebed kap d'hen aozañ hag ar vatimant a garen ar muiañ, an hini a-noa kinniget ma zad d'iliz e barrouz, a oa bet taolet a-gostez e grignol ar sekretiri, 'mesk ar hoz piledou-koar torret hag ar Zent koz tartouzet lakeet eno e pinijenn evid reiñ plas da delwennou plastr « St-Sulpice » a blije siwaz kement d'ar veleien ha d'am henvroiz, d'ar mare-ze.

N'on ket eur paotr drougrañsuz, med ar person hag a-noa kondaonet lestr ma zad da vezañ dilezet ha distrujet gand ar razed hag al logod e grignol dilezet ar sekretiri, goude bezañ nahet

hadreiñ 'nañ d'am mamm dre ma oa bet kinniget d'Itron Varia ar Halvar, patronez ar barrouz, ya me lar deoh, ar beleg-se, bis-koaz n'em-eus gallet 'n em ober gantañ.

Eet kuit ar haier, distrujet ar vatimant, ne van ganin nemed nadoz-vor ma zad, eun nadoz kouevr, zerret 'barz eur voest-koad, merket warni e niverenn enroll. Eun dra eñvor ha ne rofen 'nei da den, koustet pe goustet.

Va bugaleaj e Porz-Berr

Tost da Borz-Berr, hanter-hent douz ar Pontou, leh e oa va mamm-goz o chom d'ar houlez-se, e oa eur feurm a daou a gezeg. Pa ne veze ket va mamm o taol pled ouzin, e hasten da redeg di.

Nag a draou souezuz ha diduelluz evidon ti Tonton Herve ha Tantin Majañ.

Ar yer hag ar higi o redeg hag o nijal dirakon 'trezeg ar bern-teil pa halompen war o lerh ouz in grial: « chou...ou...chou...ou » evid ober aon de'... an uou klouar ah aen da gutuill 'barz an neiz pa gleven eur yar o kanañ hag a dremenen war ma daoulagad zerret evid kad eur gweled mad... Ar moh o hrognal en o hraou pa dam-zigoren an nor da zelled ouz ar re vihan o tenañ ar wizeg pe o lamped treid ha toud 'barz al loue-vèn pa veze taolet enni ar zailladou patatez poaz fruket, mesket gand brenn, linad ha lèz treñk... Ar hezeg o harnatañ(12) 'barz ar marchosi pe o chechañ war o chadenn a wigoure 'barz organell al loue... ar zaout o taskiriad pe oh argas ar helien a-daoliou lost pa veze Ma-Jozeb pe Anna o horo ane', 'n o hoañze war eur skabellig tridroadeg... Ar chas, Penn-Du ha Fri-Louz, hag a lampe ouzin da lipad ma bizaj kerent hag eh ayen ouz toull ar porz... Ar hejer,(13) Bichig-Du ha Bichig-Gwenn, o lapañ pez a vane 'barz ar zaillou goude ma veze bet diskarget al lèz 'barz ar mekanik da digoavenni... ar pikol pez chaodourenn du leun a batatez moh o tommañ war eun trebez 'uz d'eun tan lann 'barz eul lochig, en o traoñ ar porz. War al leun, ar hrañj goloet gand zoul, e leh ma

veze renket ar binviou: ar hiri, tumporell, kastell-eost, charaban; ar falherez, ar ruill-mèn gand eun dramail war e gein, an diaoul, ar spalfer(14), hag all.

Gwech ha gwech all e pignen war gador ar falherez, petamant (15) e krapen war ar hastell-eost pe 'barz an dumporell hag e vlenien va hezeg faltazieg a-hed an heñchou don pe 'barz ar parkou... hag en em ankouaen enne da hoari ha da zofñjal ken eh aye Anna pe Ma-Jozeb da glask ahanon da vond d'evañ eur sku-d'lad kafe-léz ha da dibi eur pez tamm bara-menaj gand kalz amann warnañ, a-raog dietreñ d'ar gêr.

A-wechou, Fañchig, ar mab yaouankañ, a lakee ahanon war gein ar gazeg wenn. Kregi a reen 'n he moue, astennet war he goug, va dihar gravachet(16), ma hamarad braz 'dreñv din o terhel ar rañjenn. Ha nim on-daou d'ar prad, war gein Belline.

Eur zulvez d'abardaez, e oam eet da gerhad 'nei d'eur park, tost da Borz-Berr, Belline, hi hag a vije ordinal ken dous ha ken zentuz, a bartias a-greiz-toud d'ar pevar lamm. Souprenet ken e oan, e lôskis ar moue, ha, Poudouroum (17), setu Lommig-Moñ-Job d'an traoñ, astennet war vord an hent-treuz. Belline a hartas ker-kent, Fañchig a lampas war ar hlazenn... med va breh kleiz, si-waz, ne blege ken... Va hamarad a zogas ahanon war e chouk, beteg Porz-Berr ha Belline a heuille ahanom trist ha goustad 'vel ma he-dije bet keuz douz pezh he-doa greet.

Ne oa den er gêr, e Porz-Berr, d'ar zul d'abardaez. Tonton Herve a oa eet d'ar bourk da hoari e barti voulou, Tantin Majañ da weled « Tant' Lo », Anna ha Ma-Jozeb da vale gand o hamaradezed. Da Fañchig 'ta da dond da gret(18) evid soañgnal Lommig. Hag eñ d'em astenn war ar bern-teil tomm – kreiz an hañv e oam – ha me da ouela ha da grial evel eur pemoh war eur bank o vond da vezañ lahet. Ne oa med eun dra d'ober gand Fañchig, kas ahanon dustu d'ar gêr, pezh a reas kerkent.

Va mamm a houllas gand ma zonton Job mond da gerhad an Ao. Maze. Hemañ a oa eur hinderv d'an Itron Konan. Medisin e oa en eur barrouz tost da Lann-Jeg. Evel ma'h anave mad va famill, daoust d'an deiz-se da vezañ ar zul, e teuas dustu, war e varh-houarn, da weled ar hlañvour. Selled a reas ouz va breh koeñvet ha fuloret. Treiñ a reas va fogned war an daou du... Esa

a reas plegañ va ilin... ha me a dalhe da grial gand ar boan hag an aon.

« Diempret eo e ilin » eme an Aotrou Maze. 'H eer da halakaad 'nañ 'n e blas. Soaz, tapet krog 'n e zivskoaz ha dalhet e gein stag ouz hini ar gador... Aze... 'vel-se... dousig... mad eo!»

Ar medisin a gemeras va arzorn en e daouarn. « Klevet 'teus, Lommig, an eostig o kanañ, war ar gleud, aze, 'barz ar jardrin, dirakout. Sell 'nañ 'ta, emañ o vond kuit.» Hag en eul lared kement-se e reas eur jechadenn war va breh. Lôskan a ris eur youhadenn.

–« Eet eo kuit an eostig, Lommig! Ha ta ilin a zo aozet... Na ouelez ken, ma faotrig... Setu amañ eur madig da sunañ.»

Goude bezañ meratet va ilin gand eoul-kañf, e pakas 'nañ gand eur vandenn gofoñs hag e trem'nas eun torchour skoulmet 'dreñv d'am goug da zouten ma ezel gloazet.

Ha setu Lommig, eur pezh poupig gantañ war e varlenn, difiñv war e gador, chouret gand e vamm-goz ha tantin Jañ an Treo, ha stambbouhet gand o madigou. Ar paour-kêz Fañchig, eñ, a glevas e santamaria gand e dud hag adaleg an deiz-se ne gemeras ken ahanon gantañ war gein Belline.

Gwellaad a reas va breh dre forz bezañ meratet gand eoul-kañf an Aotrou Maze ha hadkemer a ris hent ar feurm. Pugur(19) e oa bet difennet din krapad war gein ar gazeg wenn, ahanta eh afen da vesa ar zaout gand Ma-Jozeb. Zaout tonton Herve, bezañ o-doa hanviou brogar: Alsace, Lorraine, Belgique, h.a...

Nag abardaeziou am-eus bet trem'net o redeg war o lerb da harz 'ne da vond da laerez e park eun amezeg, pe da dibi avalou kouezet dindan ar gwez pa'h aye an diskar-amzer. Pa strinke war ar mêziou tommder an heol-hañv hag e teue ar helien dall da flemmañ on zaout, em-nije aon o weled 'ne o vreskenn hag eh een d'en em repui war barlenn ma hamaradez. A-wechou 'n em ankouae da gontañ din eun istor bennag, hag en keit-se Alsace pe Lorraine pe toud ar bagad a ree o mad euz on dievezded evid mond da dañva ar haol pe ar melchon e park Per pe e hini Paol.

—« A! Kampenn, lare Herve goz d'am hamaradez... A! Kampenn! Kenta gwech ho-po eul laz-linad, malloz koad in horz!»(20) pa veze bet flaret dañ gand eur glakern pe eun amezeg mennet-fall on-doa lôsket on zaout da vond da laerez.

Pa ne vezen ket 'barz ar feurm e vezen kad ti « Tantin Jañ-an-Treo ». Homañ 'n-oa eur pez ki du a drem'ne e amzer — rag gwall ampustul e oa ay(21) ar paour-kêz loen — o kousked en eur hased war an dorchenn-blouz ouz troad eun armel, tost d'an oaled, 'barz ar gegin. Tantin Jan ah adore he hi. Gwastet e veze ganti, kement ha Lomnig pa oa bet diempret e ilin! Ha pa varvas Azor gand ar gozni, e oa bet asarnet war eur gwele-foenn en eur hased nevez hag interet gand va zonton Job 'barz ar jardin dindan eur wezenn-skav.

Mez pez a dedenne ahanon ti ma zantin Jañ, a oa dreist-oil he levriou a oa bet kinniget dei gand unan douz he mignoned, eul liver brudet hervez pez am-eus bet klevet lared goude he maro. Bezañ oa 'barz he zal, renket en eun armel, levriou koz a briz, gand koubladuriou-ler alaouret, ha kalz a levriou all evid ar vugale. Gweled a ran hidiv c'hoaz an hini a follennen ordinal pa oan bihan ha ne hovezen ket c'hoaz lenn: eul levr a ganaouennou galleg, skeudennet gand tresou liezliv. Tantin Jañ a deske din kanañ ar chañsoniou a oa skrivet war ar pajennou ha setu penaoz e ris anaoudegez gand La Mère Michel hag he haz, an tad Lustucru, eur pez den koveleg hag a starde 'n e dom eur gontell-gegin leun a wad, an Aotrou Dumollet o kuitaad porz-mor Zant-Malo, Malbrouk o vond da vrezeliñ e penn e zoudarded a douge halabardennou alaouret hag e Itron, pintet war lein eun tour — du-hont e kom-greh ar bajenn — o hortoz e distro.

Diwezatah pa'h in d'ar skol hag e vin krog da digejañ al lizerennou hag ar geriou galleg, e trem'nin ma amzer, goude ar skol, oh êsea lenn, ma-unan, poziou ar hanaouennou hag o tresañ war eun tamm paper bennag zoudarded Malbrouk pe kaz an Itron Michel. Diwezatah c'hoaz, tantin Jañ a roo din levriou diêsoh da gompren, levriou koz-tre, moulet e-pad an 18ved hag an 19ved kantved, evel an Istor Breiz bet skrivet gand eur manah brudet, Dom Maurice, eul levr am-eus bet desket ennañ kalz a draou diwar-benn on hendadou hag on zent koz hag e-neus ie sanket don en em halon eur garantez ha n'hall ket fellel evid va Bro Breiz.

Kalz anaoudegez vad am-eus bet a-hed ma buhez da dantin Jañ-an-Treo, da vezañ desket din, pa oan bihan, kared ha respetiñ al levriou

ha m'am-eus bet kalz a blijadur abaoe o furchal 'mesk diellou gwechall goz, eo zur mad a-drugarez d'am zantin koz.

Pa varvas, he merh a zerras dor he zi d'an oll. Zal al levriou a deuas da vezañ eun spes gouezvildi evid ar chas, ar hejer hag an imprevaned a beb sort. Den n'antreas ken 'barz ar zal ha pa varvas Gritig d'he zro ne oa kad war he lersh nemed levriou draillet ha mastaret, mad da daol en tan. Pesort truez!

Paotr-Jeg.

(da vezañ kendalhet)

Notennoù:

Liv brezoneg Gwelo zo war ar skrid-se. Memestra on-eus lakeet ar **z** mud evid ma vo êsoh da lenn, ha skrivet **do** a-leh **da**.

Koueza a ra ar pouez-mouez war zilabenn genta ar geriou teirzilabenn dezo, a deu neuze da vezañ klevet evel pa vefent divzilabenn. Setu perag e vez kavet **trem'net** e plas **tremenet**.

(1) **han'**: anv, ano.

(2) **vantan**: feunteun.

(3) **had**: ad-

(4) **ie**: ivez

(5) **pouez-mouez**.

(6) **duore**: digore

(7) **en e goaze**

(8) **aias**: arruas

(9) **teñv**: tev, teo

(10) **dizintruz**: displuiuz, didreantuz d'an dour.

(11) **liver**: lizer.

(12) **o harnatañ**: paoatañ, reiñ taoliou pav gand o zreid a-raog.

(13) **ar hejer**: ar hizier.

(14) **ar spalfer**: ar rufanerez, ar raherez, an alar divoutin implijet evid hadan an ed gand eur skouarn hir-tre, evid golei ar greun.

(15) **petamant**: peotramant.

(16) **gravachet**: kravazeg.

(17) **poudouroum**: "patatras"

(18) **da gret**: kretaad.

(19) **pugur**: peogwir.

(20) **laz-linad, sin horz**: reiñ eur feskennad d'unan bennag gand linad.

(21) **ay**: arruet.

Istor ar Habili

EIZVED PENNAD

Ar *v/Marabouted*, o seminer, o skolach. – Ti an emzivaded. – Ti an intañvezed koz. – Kêriadenn ar *v/Marabouted*. – Madou stag euz ar Moskeou. – An deog pe ar gantved diner.

Ar Gabled n'o-deveus ket a *Varabouted* pe veleien euz o lignez. Ar garg a *Varabout* a zo bet roet d'an dud *Arab*. Ar re-mañ o-deveus kêriadennou a-bez savet ganto ha gand o sklisen e-kreiz douarou ar Gabled. Ar *Marabout* a zo gwisket kaer, a vale sonn ha gand rogen-tez; pa zigouez dezañ komz, her gra nebeud, e berr-gomzou ha gou-de beza pouezet mad e her. Evid dezo da veza azenned-korneg, sod da beuri, beh dezo oh anavezoud an deg linenn genta euz Leor le-zennou Mahomed hanvet *Koran*, e fell dezo tremen dirag tud ar *Habili* evid tud desket mad, tud euz ar gouizieka; ha doned a reont mad-tre a-benn da rei kement-se da gredi d'an oll Gabled koulz lavared. Eur *Marabout* ne anavez ket an izelder a galon. Bemdez e lavar a-vouez uhel d'ar Gabled e anavez peb tra, eo ken desket, ken gouizieg ha Doue. E vrasa soursi dreist-oll eo ober ma vezo kemeret evid eun den santel. Evid doned a-benn euz e daol, ne spont ket evid ober euz ar brasa hag an euzusa fallagriez.

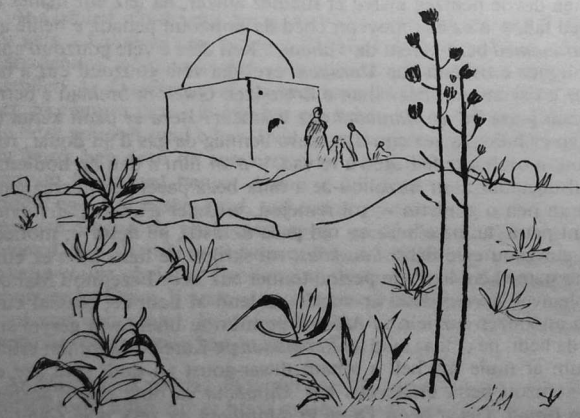
Ar *Marabout* a zo braz an tamm anezañ, karget e benn a avel hag e gorr a lorr; unan euz ar brasa grasou a oufe eur *Habil* kaoud euz e berz eo galloud pokad d'e zorn. Beza ez eo ouspenn piz-brein, pennog, korvater, gaouier, fallaer, adversour ken touet d'ar Frañsizen ma hellan lavared a-vouez uhel: « Keit ha ma vezo *Marabouted* er *Habili*, tud ar vro-mañ na hellint biken beza en unvaniez gand ar Frañsizen.»

Mez dreist peb tra ez eo enebour d'ar *religion gatolik*. Gouzoud a ra mad-tre penaoz en deiz ma tigoro ar *Gabled* o daoulagad d'ar wirio-nez euz ar feiz, e vezo achu gantañ, hag e vezo harluet euz ar vro-mañ. Ar *Marabout* a zo ar skwer, ar poltred euz an Erouant, ken fall ha ken gwall-bez eo hag eñ. Ar *Gabled* o-deveus aon araozo, evel a-raog bourevien, koulz lavared. Soñjal a ra dezo penaoz ar *v/Marabouted* o-deveus eur galloud braz dirag Doue; gwelloc'h e karfent mond d'ar galeou, gouzañv ar brasa poaniou, ar maro memez eged displijoud d'eur *Marabout* gand aon da gaoud e valloziou. Ar *Marabout* euz e gostez a lavar a beb seurt hanoioù vil d'ar re ne zentont ket outañ, a daol a beb seurt malloziou war benn ar re ne fell ket dezo douja d'e gomzou.

Ar *v/Marabouted* a lavar ez int euz lignez Mahomet, mez ne vez ket eñ dezo diskouez penaoz e tiskennont euz lignez ar fals-profet-se. Rag heb lavared ez eo ar giz fall ganto da gaoud meur a wreg, petra lavaran, meur a vaouez fall, meur a votez toull da beb gwaz, evid heulia ar skwer greet dezo gand Mahomet e-unan, – ar Pabor-braz-mañ en-devoe pemzeg gwreg er memez amzer, ha leiz eur maner a verhed fall, – n'ez eus moyenn ebed da houzoud penaoz e hellfe ar *v/Marabouted* beza kerent da *Vahomet*. Ken diêz e vefe gouzoud euz a be lignez e tiskenn eur *Marabout* evel ma vefe gouzoud euz a be lignez e tiskenn eur haz bihan e Breiz-Izel. Gwelom bremañ e berr-gomzou petra 'ra ar *Marabout* euz e amzer? Beza er penn kenta o tougen ar hañv pa vez eun den maro bennag da gas d'an douar; roi avizou, muioc'h a re fall eged a re vad, – d'an hini a deu da houllenn kuzul digantañ; – ar huzuliou-ze a rank beza paeet ker hervez galloud an neb o goulenn –; roi remejou, louzeier d'ar re glañv evid arhant petra 'ta, ha c'hoaz eo red paea dioustu, pe netra –; moned d'an eureujou evid debri *kouskous*; roi skrijou pe liziri ha n'ez eus warno nemed eul lizerenn peziou tennet euz Leor Lezennou Mahomet hanvet *Koran*; deski ar vugale da lenn al Leor-ze; choul eur wech an amzer euz lein ar *Minaret* pe touriou uhel, evid gervel an dud da bedi, pe c'hoaz evid ar *Rhomadon* pe Koreiz Mahomet; erfin dastum ar muia ma hell a arhant diwar-goust an dud; setu aze e berr-gomzou petra en-deveus eur *Marabout* da ober euz e amzer e bro-*Gabili*. Diwar-benn Doue ar *Marabout* na zesk d'ar *Gabled* nemed sotoniou toud. Doue, emezo, ne deo nemed eur Mestr oll-hallouduz hag a gar gwaska war e zujidi, eur boureo ha na heller da houniz nemed dre argant. Doue, emezo c'hoaz, n'en-deveus na madelez, na trugarez, na karantez ebed; lavared a reont c'hoaz kalz

blasfemou all a-eneb an Aotrou Doue, eun euz o hlevd.

Belein *Vahomet*, evid ober evel beleien ar gwir relijion gristen, o-deveus bet c'hoant da ober oberou-a-drugarez, mez, evel ar pezh a reont n'eo ket war ali ar Spered-Santel e vez greet, o oberou a zo pell da veza heñvel euz gwir oberou-a-drugarez; êz eo gweled evid petra e reont kement-se, evid reudi o yalhou euz an arhant a heliontrichal er mod-se war ar *Gabiled* kêz dihouizieg, sod a-walh evid kredi e santelez beleien *Vahomet*. E-touez an oberou-a-drugarez greet gand ar *Marabouted* pe beleien *Vahomet* e kaver da genta ar seminêriou; 2, ar skolachou; 3, an tiez evid an emzivadeg; 4, an tiez evid an intañvezed koz pe mahagnet.

NAVED PENNAD

Tostig d'ar *Moskeou* ha d'an tiez hanvet *Kouba* a zo savet lochouigou e peleh ar vugale a deu bemdez da zelaou ar hentili roet dezo gand ar *Varabouted*. Eul lodenn euz al lochouigou-ze eo a ra ar *seminer*; goude beza kemeret kentili eno e-pad eun nebeud bloaveziou, e heller beza *Marabout* dioustu. Evid beza greet *Marabout* n'eus ezomm a lid ebed; mar deo an tad *Marabout* ar mab a vezo ivez; ar *maraboutdach* pe *velegiaj Mahomet* a jom atao er memez lignez. Er semineriou ne zigemerer nemed bugale ar *Varabouted*; o oll deskadurez eo gouzoud lenn ar *Horan* pe leor lezennou *Mahomet*, deski skriva al lezennou-ze war blankennouigou koad-du tano, pe c'hoaz war mein glaz; pa houzont mad skriva, neuze e vez roet liou ha paper dezo...

Er skoliou-ze e vez degemeret an oll vugale pa deont d'en em ginnig; mez e-giz ma vez dalhet pell amzer bugale ar re binvidig, e-giz ma vez greet dezo paea ker da sponta, evid deski gand ar *Varabouted* eun tammig koz lezenn, evid deski skriva eun diou pe deir linenn euz ar *Horan*, ar *Gabiled* ne gasont ket diaouleg-diaouleg o bugale d'ar seurt skoliou-ze.

Evidon-me, ne gavan ket kemm etre deskadurez ar *seminer*iou hag ar skoliou, nemed er semineriou, bugale ar *Varabouted* a zesk eun nebeud gwelloc'h lenn ar *Horan* hag e skriva eged bugale ar *Gabiled* a zo er skoliou. Ar *Varabouted* a zo e penn ar skoliou n'int ket sur-sur da veza euz lignez *Sidi Mohamed*, abalamour da ze ar vistri-skol ne reont forz pegen nebeud a dra da zeski d'o skolaerien. Gand aon d'en em skuiza re, ar *Varabouted* o-deveus soursi da ober skol verr, ha c'hoaz n'her greont ket re aliez, kement-se a vefe gwall-stard evito. Bemdez evid lavared gwir e teu ar vugale d'an ti-skol, mez na vez ket bemdez skol; aliez n'o-devefe da ober nemed kana eur poz pe zaou euz ar *Horan*, ha setu aze toud ar skol evid eun devez. Ar seurt mistri-skol-ze, me respont deoh, n'o-deveus aon ebed e teufe o skolaerien da veza desketoh evito, rag ken azen ha ken azen ez int, ar vistri hag ar skolaerien. Euz ar skolaerien-ze e vefe gwir lavared ar pezh a lavare unan euz va henvroiz goude beza bet eun nebeud amzer er holach e peleh en-devoa gwechall greet e studi:

« Yann-Skoaler ' zo chomet bepred
Ar pezh am-eus hen anavezet,
Ar pezh ma'z on bet va-unan
Ar zota *loan* 'zo er béd-mañ.»

Mar chom ar skolaerien er *Habili* ken azen, ken sod evel ma'z int, n'eo ket abalamour na blanter ket enno deskadurez a-daoliou botou, a-daoliou daouarn, a-daoliou baz, gand ar forh en eur ger; n'eus ket outo, eo a zo kaoz, hag o mistri a zo ken... azen!... N'eus ket gwall-bell 'zo, unan euz ar vistri-skol, eur *Marabout*, mar plij! en-deveus lazet, ya lazet, a-daoliou treid hag a-daoliou daouarn, eur paour-kêz skolaer ha ne oa ket gouest da zeski ar poz kenta euz leor *Mahomet*. Mad, kerent ar hrouadur kêz-se, e-leh gourdrourz ar *Marabout*, her meuljont en eur lavared penaoz Doue en-devoa gourhemennet d'an den santel-ze laza o bugel abalamour hen-divize greet diwezatoh eun diskibl fall da *Vahomet*.

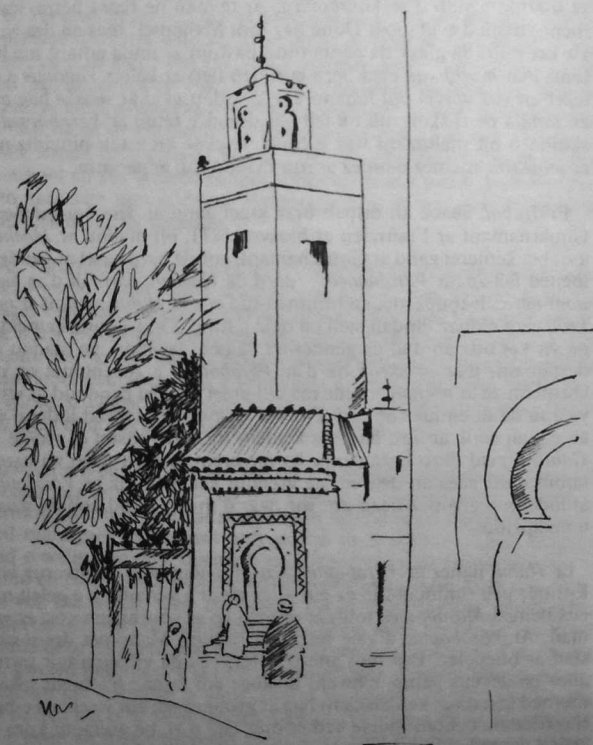
Ar *Varabouted* a zastum en eun ti a gostez ar vugaleou emzivadet kollet ganto o zad hag o mamm, hag en em garg d'o zevel ha d'o maga. Evid deski ar hêz emzivadad-ze n'hellan ket lavared e rafent, rag n'her greont ket; mez mar deo fall an deskadurez a vez roet d'ar vugale geiz-se, eo falloh c'hoaz o magadurez hag o gwiskamant. Pa vent deuet gouest da vale, e vent kaset da glask o boued a zor da zor; er giz-se ar vugale-ze a zigas da *Di-an-Emzivadad* muioh a hounedegez eged n'ez eus bet a zispignou ouz o maga.

Gwelet em-eus e-touez an *Arabed*, - e-touez ar *Gabiled* n'anavezant ti ebed euz ar seurt-se -, an tiez e peleh ar *Varabouted* a zastum a-vernioh an intañvezed, ar merhed koz dilezet gand o frijeou, ar merhed mahagnet ha ne oant mui gouest da houniz o boued. En eun tiad e welis eun deiz ouspenn daou-hant maouez berniet koulz lavared en eur memez kambr a be leh na hellent morse moned er-mêz. Hervez ma welen, n'en em blijent ket er seurt toull-ze; an dremm o-devoa euz merhed dalhet er *haban*. Diou wech bemdez e vez kaset boued dezo da zebri, eun dornadig *kouskous* da beb pred. Eun druez eo, gweled pegement e lamm ar merhed keiz-se war o boued, ha penaoz en em gannont o klask kaoud an tamm kenta! Anad a-walh eo na vez ket roet dezo hanter o gwalh. Goulskoude ar *Marabout* a zo e penn an ti-ze en-deveus meur a zeg kant mil lur danvez; ne vez ket diêz dezañ eta sikour an dud keiz-se prest da vervel gand an naon. En despet d'e oll grizder a galon e-keñver ar merhed paour-ze, ar *Marabout*-se a zo kemeret evid eur zant braz gand an *Arabed*; ar

re-mañ a deu d'e gaoud (evid pardona) a ouspenn pevar-ugent leo dro. An dud pinvidig a ro dezañ yalhadou mad a arhant, o-deveus an eurvad da bokad d'e zorn; mez an dud paour avad ne hellont gweled ar *Marabout* nemed euz a-bell, hag hebken er *Moske* pa blij gantañ doned di da bedi. An *Arabed* a gav an oll *oberou-ze* kaer da drehi; na zoñjit ket e hellfe den roi d'an dud-ze da gredi emaint evel-se o larda o yalh d'ar *Varabouted*. Ar re-mañ ne reont netra, war o meno, nemed evid gloar Doue hag hini Mahomet; mez an dra-ze ne vir ket outo da glask da genta toud dastum ar muia arhant ma hellont. Peb *muzulman* evid beza eun den hervez kalon *Vahomet* a dle lezel en eur vervel eul lodenn euz e vadou evid ar *moske* hag evid ar *zaouia* pe ti-skol, ma ne fell ket dezañ e teufe ar *Varabouted* da skuilla o oll malloziou war e benn. Evel-se eo e teu pinvidig-mor ar *moskeou*, memez e-touez ar rummadou-tud ar paourra.

Er *Habili*, abaoe an dispah braz greet gand ar *Varabouted* a-eneb Gouarnamant ar Frañsien er bloavezh 1871, oll madou ar *Moskeou* a zo bet kemeret gand ar Gouarnamant, goude beza kaset ar vandenn loened fall-ze, ar *Varabouted*, - darn da *Gayenn*, darn all d'ar *Galedoni-nevez*. E-touez meur a rummad-tud euz ar *Habili* madou ar *moskeou* a zo c'hoaz dindan siell en deiz a hirio. Goulskoude kement-se na vir ket ouz an dud da genderhel da ober legadou, pe madou dre destamant, d'ar *moskeou* ha d'ar *Varabouted* a zo chomet er vro. Ouspenn-ze ar re-mañ, goude ma vez greet an eost gand tud ar vro, a ya a di da di e-touez ar *Gabiled* evid dastum an degved lodenn euz an ed, an eoul, ar fiez, hag euz kement tra a vez eostet er vro-ze. Ar *Gabiled*, evid dezo beza paour ha piz-brein, daoust dezo na garont tamm ebed paea an degved, ne gredont ket nah ouz ar *Varabouted* al lodenn a zigouez dezo dre wir, war o meno, gand aon da gaoud o malloziou.

Er *Habili* liguez ar *Varabouted* a zo pinvidig-braz ha niveruz ivez. E-touez peb rummad-tud ez eus aliez meur a gêriadenn e peleh n'ez eus nemed *Marabouted* tolit; ar re-mañ eo ar vourhizien vraz er vro-mañ. Ar *Varabouted* a vale mad war roudou Mahomet dreist-oll e stad ar briedelez. Pep hini anezo en-deveus da vihanna teir gwreg; aliez en-deveus pemp, c'hweh. Biskoaz em buhez n'em-eus gwelet merhed ken diod, ken diskiant hag ar gwraez-se; eur wech eet e-barz ti o fried ne deuont morse ken er-mêz euz o zi, ne guitaont korn an oaled nemed evid beza kaset d'ar bez; en daill all ne zeuont morse dreist treujoù an nor.

DEGVED PENNAD

An Derviched, pe menehed Vahometaned. An Aïssited hag ar Breuriezou kuz er Habili.

Eun *Dervich*, pe eur manah hervez relijion *Mahomet*, ma kavit gwelloc'h, n'en-deveus ken micher da ober nemed debri heb ober an disterra tra. Petra lavarant!... heb ober netra! eo, eun draig bennag a reont; ober a reont da gredi d'an dud berr-spered e vez Doue o kaozeal bemdez pe aliesoh ganto, o roi kuzul dezo evid bleina an dud, o lavared dezo petra a hoarvezo en amzer-da-zoned; gwerza a reont ouspenn louzeier a beb seurt, poziou euz lezenn *Vahomet*, ha kalz traou all o-deveus an nerz, war o meno, da ziwall euz peb seurt gwall-eur, da barea euz kement kleñved, da zastum a beb seurt madou, da gavoud teñzoriou aour, memez e leh ne gav ar re all nemed birinig. Mez ar gwella mad o-deveus al louzeier-ze eo ar galloud da gas war-eeun da *Varadoz Vahomet* kement hini a zoug warnañ gand *devosion* al louzeier-ze. E-touez an *Derviched* ez eus lod hag a zo pinvidig, lod all a zo paour-ran; ar merhed kerkoulz hag ar wazed a hell beza *Dervich*, mez oll, gwazed ha merhed, e tleont beza gwisket er memez doare, da lavared eo evel gwazed. O dillad avad a zo ken truill ha ken louz ma ne gredfem ket touch outo gand ar bah, rag flêr e taolont ouspenn kant paz tro-war-dro. Diêz eo gouzoud pe eo kollet o fenn gand an *Derviched* pe int o-deveus Paolig en o hreiz; eun dra a houzon mad-tre, ez int gwall-bez da ober spont, hag o-deveus ar galloud da ober ar pezh a dro en o fenn; pa reont ar brasa droug e vent ar gwella deuet, rag neuze e kreder o-deveus bet urz digand Doue da ober kement-se. Ar pezh a gavan souezusa eo an digemer mad a vez greet d'ar hoz klaskerien-boued-se gand ar *Gabiled*; n'eus forz e pe di e yal, e vez servichet evel eun aotrou braz, e vez roet dezañ kement a houlen e galon. An oll *Gabiled* a zo leun a zoujañs hag a vadelez e-keñver ar rederien-vro-ze; ar re-mañ ne dint goulskoude nemed laeron an amzer hag o boued, ar brasa laeron 'zo war ar béd, hervez lavarou an dud koz. O gweled a reer o voned euz an eil ti d'egile en eur ober orbidou, jestrou, estramagou evel ma leverer e Kerne, ha dreist-oll o lavared komzou divalo ha vil, gouest da lakaad ar vein da ruzia gand ar vèz. Ar vugale hag ar merhed a red d'en em guzad pa hellont gweled eun *Dervich* o toned a-bell. Aon o-deveus, ha n'eo ket heb abeg, na vefent gwall-gaset gand an diod-ze a laka e blijadur o roi taoliou botou d'ar re ne dint ket evid en em zivenn. Pa hell ober eun droug bennag, evel bazata ar re gouez etre e skilfou, neuze avad e vez en e voued!...

Gwelom bremañ peseurt gouenn loened eo an *Aïssited!* Lavared a ran *peseurt gouenn loened*; rag ma'z eo fall an *Derviched* ar re-mañ a zo falloh tud c'hoaz. Ar ouenn-dud-ze a zo hanvet *Aïssited*, euz an hano a reer d'or Zalver Jezuz Krist a zo galvet *Sidi Aïssa*. Ar ouenn dud emaoñ o voned da gomz anezo a zo bet hanvet *Aïssited* abalamour ma o-deveus greet eur hemmesk euz lezenn relijion Vahomet gand lezenn ha relijion Jezuz Krist; ar re-mañ a fell dezo servicha daou vestr: an êrouant hag an Aotrou Doue. Follentez ha krizder an dud-mañ a zo kalz skrijusoh c'hoaz, evel m'am-eus lavaret, eged follentez ha krizder a galon an *Derviched*. Beza int enebourien touet d'an Iliz Katolik, pa vezo lavaret ar wirionez hed-a-hed, beza 'z int diaoulou inkarnet, respet da Zoue. Warno dreist-oll eo e tiskouez an êrouant e halloud hag e veli; e heller lavared heb mar ebed emaoñ an diaoul en o horv o weled an traou iskiz a reont. Gwelet em-eus lod anezo o lonka glaou-tan beo, naered beo, ha kant ha kant tro all greet dre finesaou an droug-spered ha dre skañvder ar bizied; kement-se oll a zo kemeret gand diskibien *Vahomet* evid burzudou greet a-berz Doue. En *Arabi* dreist-oll eo e kaver an *Aïssited*; er *Habili* n'eo ket braz an niver anezo, a-drugarez Doue.

Ar pezh a zo gwasoh er *Habili* eo ar breuriezou kuz pe ar *Frañ-Mañsoned*. Beza ez eus meur a zen euz ar vro-mañ, siwaz! hag o-deveus urziou a-berz ar mestr a zo e penn *Loj kêr Alje*. Beza ez eus eta eul *Loj* er *Habili*; mez n'eo ket kaz gouzoud e peleh emaoñ al *Loj-ze*, piou a zo e penn, na piou a zo digemeret enni. Ar pezh a zo sur eo ez eus kalz euz ar breuriezou kuz, gwir vosenn an oll broiou...

Yann-Loeiz Normand

Patrick Gouedig

Enez Eusa

Eul leor 284 a bajennou, gand minikasedou
40 lur evid kourmanterien Vrud Nevez heb mizou kas

Eun danvez-lezenn nevez diwar-benn yezou ha sevenadurioù Bro-Hall

Disklêriet eo bet en Asamble Vroadel, d'ar 17 a viz mae, skrid eun danvez-lezenn diwar-benn **kas war-raog yezou ha sevenadurioù Bro-Hall**. Gand 124 a gannaded, anezo izili strollad ar sossialisted ha kerentiet, eo sinet an destenn-ze, ar zinerien genta o veza an Aotrounez **J.-P. Destrade** (kannad Bro-Bayonna), **L. Jospin** (kannad Pariz, hag eñ sekretour kenta ar P.S.), **Y. Dollo** (kannad Sant-Brieg), **L. Le Pensec** (kannad Bro-Gemperle ha bet ministr ar Mor), ha **J.-J. Queyranne** (kannad ar Rhône, ha sekretour ar Zevenadur evid ar gostezenn sossialist).

Abae eun toullad miziou e oad o hortoz e vefe bet anavezet ar mennad-lezenn edo tud ar P.S. o prienti. Roet eo bet da anaoud d'ar 6 a viz mezeven, da geñver eun emvod gand ar gelaouennerien, en Asamble Vroadel.

Kregi a ra **Disklêriadur an Abegou** gand eur pennad euz ar brezegenn distaget gand an Ao. F. Mitterrand en Oriant, e miz meurzh 1981, pa oa war ar renk evid beza Prezidant ar Republik:

« Erru eo amzer eur statut evid yezou ha kulturioù Bro-Frañs ouz o anaoud da vad. Erru eo an amzer da zigeri braz-tre dirazo dorjoù ar skolioù, ar skingomz hag ar skinwel, hag o rei dezo o flas penn-da-benn evel m'eo dleet e-barz ar vuhez publik. »

Evid saverien ar skrid nevez, ar « gwir da veza disheñvel » e-keñver yez ha sevenadur e ranker selled outañ evel ouz eun droed rik o tevera war-eeun euz menoz an demokratelez. Ober a reont meneg euz ar pezh a zoñje war ar poent-se araogourien evel Jean Jaurès ha tud all evel, amañ e Breiz, **Louis Hémon**, **Paul Guieysse** hag **Emile Masson**, hemañ o tivenn « gwirioù sakr

eur bobl d'ober gand he yez.(1).

Hag e tiskouezer pegen noazuz ha fallagr eo bet ar brezel greet, abaoe eur hantved dreist-oll, ouz ar yezou-ze a reed anezo trefodachou, a-raog dond d'o eñvel, er hiz ma reer bremañ, « yezou-rannvro » pe « minorezel » pe, a zo gwelloc'h ha reisoñ, « yezou Bro-Hall ».

Poueza ra ar pennad-disklêria war ar hammed kaer bet greet abaoe eun ugent vloaz bennag e kredenn-dre-vraz ar dud e-keñver ar yezou-ze, emskiant talvoudegez dibar yez ar « rannvro » o veza toullet he hent e-touez ar bobl.

Ouspenn-ze, abaoe an eil brezel braz, meur a skrid-emgleo savet etre eun darn mad euz ar broiou ha bet sinet gand gouarnamant ar Frañs ez eus enno kemennadurioù, reolennoù oh embann gwirioù-dre-vraz ar minoreleziou, dezo yezou disheñvel euz yez ar Stad m'emañ o bro ennañ. Eun toullad arroudennoù euz an Emglevadegou ha Disklêriadurioù-ze a veneger, heb ankounac'haad an « Divizou » pe « Mennadoù » („Résolutions“) bet digemeret e 1981 gand Kuzul ha Parlamant an Europ.(2).

Gand-se, evid ar sosialisted, hag evel m'e-noa lavaret ar Prezidant Mitterrand en Orient, poent eo da Vro-Hall « paouez da veza ar vro ziweza en Europ o nah d'he Rannvroioù ar gwirioù a-ziazez displeget en emglevadegou sinet ganti heh-unan.

Abaoe penn kenta ar Pemped Republik (1958), en eur ober 26 vloaz eta, ez eo danvez-lezenn Destrade an unnegved hini kinniget gand ar sosialisted evid m'o-defe yezou ar Frañs eur plas e buhez ar vro o klota gand menozioù ha reolennoù on amzer. An unnegved war 27 skrid (3) bet disklièriet gand an oll gostezennoù politikel koulz lavared... nemed chomet heb beza bet studiet beteg penn.. pe tamm ebed zoken evid ar peb muia anezo... Eun dra hag a verk, n'eo ket 'ta? dalhusted kostezenn ar P.S., o klask tizoud kaoud eun diskoulm d'ar gudenn, nemed, beteg 1981, miret o-doa gouarnamañchou an Tu-dehou da lakaad ar seurt mennadoù-lezenn war roll labour ar Parlamant... pa ne oant ket deut a-benn da lakaad stleja pe « dizoñjal » zoken o studia dirag Komision an Aferioù Sevenadurel! An dro-mañ avad, p'emañ ar galloud gand an Tu-Kleiz, e tlefe danvez-lezenn ar sosialisted (4), heb ma tremenfe hir-amzer, beza studiet da vad

ha kinniget neuze da asant an Asamble hag ar Senat...

« Harpa kas war-raog ar yezou ha sevenadurioù minorezel gand teurel doujañs outo hag o helenn », sed e oa unan euz 110 poent roll-kinnigoù F. Mitterrand d'an elektourien e 1981, — evel ma ti-gas da zoñj skrid nevez an Ao. Destrade hag e geneiled. Hag e tispleg neuze penaoz, dioustu e miz eost 1981, e oe karget an Ao. Giordan gand Ministr ar Zevendaur, an Ao. Lang, da gas da benn eun enklask a-zivoud ar pez a vefe d'ober evid skoazella ar hulturioù-rannvro da vond war-raog e peb tachenn.

War eun dro, e roe an Ao. Savary da houd e oa unan euz e venozioù kenta harpa ar helenn yezou-rannvro ha, bloaz war-lerh, e kase e gelhlizer o taolenni ar plas nevez a felle dezañ rei d'ar yezou-ze e Servij publik an Deskadurez. War tachennou all c'hoaz, e lavar saverien an danvez-lezenn, e verke ar gouarnamant e youl da voulha gand eun hent nevez evid pez a zell yezou ha kulturioù: statut Bro-Gorsika, lezenn ar Hleved-ha-Gweled, hini ar Gelennadurez-Uhel a zo enno, emezo, elfennoù o tiskouez ez eus bet dibabet eur politikerez neveseet.

Daoust avad ha digoret eo bet braz a-walh an nor da yezou ar Rannvroioù, evel ma oa bet embannet e vefe greet? Kaoud a ra da zaverien ar skrid e kav ar politikerez kemennet e 1981-82 meur ha meur a skoill dirazañ, dreist-oll e-touez renerien kalz a zervichou braz, tud chomet stag ouz menoz ar vro dezi eur yez hag eur hultur nemetken, hag ouspenn-ze tud dihouzvez a-grenn re aliez diwar-benn doare gwirion kudenn ar yezou e Bro-Hall... hag e diavêz-bro. Gand-se, e chom dizimplij peurliesia kemennadennoù evel re Savary evid ar skolioù, ha war eun dachenn all evel hini ar radio-T.V., pa hortozer dalhmad ma vefe roet eun astenn vad d'an abadennou e yez peb Rannvro...

Ken eo deut anad e tleer mond eun tamm mad pelloc'h, da skwer, eged eur helhlizer pe zaou diwar-benn yezou Bro-Hall en Deskadurez. Diouz soñj saverien ar skrid, red eo bremañ kaoud eul **lezenn-dre-vraz**, eul **lezenn-stern** a-zivoud ar yezou hag a vo diazez ar politikerez sevenadurel bet gouestlet tri bloaz a zo. Hag ar promesa greet da veur a hini euz or strolladoù sevenadurel gand an hini a dlee dond da veza Rener ar Stad, a oa alia d'e vignoned er Parlamant disklièria eul lezenn oh embann gwirioù yezou ha kulturioù Bro-Frañs.

Setu, dres, ar pezh a zo bet divizet ober gand strollad ar gannaded socialist. E-pad meur a viz 'z eus bet eur bodad-labour o pleustri war raktresou ha komisionou euz ar P.S. o rei o ali, a-raog na oe peurzavet ar skrid bet enrollet e miz mae e Prezidantelez an Asamble Vroadel. Ha goude beza bet disklêriet gand an Ao. Destrade d'ar 6 a viz mezeven, eo bet roet da anaoud dre-vraz gand ar he-laouennou.

*
**

Ne stagin ket, en niverenn-mañ euz „Brud Nevez“, da zeiled ouz an artiklou a deu da heul **Disklêriadur Abegou** an danvez-lezenn. Berroh eo o niver, 17 anezo o vond war beder bajenn, evid hini an trede skrid disklêriet gand L. ar Peñseg e 1980, a en em astenne war ugent pajenn. Skrid ar Peñseg a oa munudet ennañ koulz lavared an oll reolennou a garfed gweled implijet evid kas da benn ar menoziou-stur displeget e penn peb artikl.

An dro-mañ, goude beza bet termet da genta war an doare-ober, eo bet dibabet chom heb lakaad e-barz an artiklou kement reolenn o tenna kentoh da zanvez dekrejou pe reglamañchou. Evel-se, da skwer, ne jom evid ar Helenn e skoliou an tri Derez, nemed daou artikl e-leh 11 e mennad ar Peñseg-1980 (gand e-leiz a iz-artiklou), 6 en hini J.P. Fuchs (C.D.S., 1980) ha 12 en hini Cham-baz (P.C.F., 1975 ha 1977, evid ar brezoneg ha kultur Breiz).

A-ratoz-kaer eo bet skañveet ar skrid nevez euz kement a zell ouz seveni dre ar munud hag a zo, e gwirionez, diouz domani ar reglamant. Erwan Dollo a zispleg, ar zizun-mañ, war gelaouenn ar P.S. en e zepartamant (5), eo bet renet aozerien ar skrid gand ar zoñj da zevel eur « stern », gand chom war dachenn eul lezenn-dre-vraz, heb menegi dre ar munud penaoz e tle beza kaset da benn peb reolenn ha peb poent euz an diviz-mañ-diviz.

Fiziañs a dleer kaoud ne vo ket klasket stleja pe chom hanter-hent, eur wech ma vo bet votet hag embannet gwirioù yezou Bro-Hall evel m'emaint termenet e-barz an artiklou kenta hag evel m'int displeget en « Abegou » en o raog. Hag ivez pa vo savet evid peb yez **eur Huzul alia** a ouio rei da houd penaoz ober evid ma vezo sevenet al lezenn, hag a-hend-all **eur Huzul „broadel“** o veza kar-

get da heulia penaoz e ra peb Ministrerez evid lakaad en implij e lodenn euz ar reolennou divizet. Ar gouarnamant e-nefe, ouspenn-ze, **da renta kont beb bloaz** dirag ar Parlamant euz kement tra hreet evid kas war-raog e gwirionez implij yezou ha sevenadurioù ar vro.

Setu 'ta, e tleer selled ouz ar skrid kinniget evel danvez eul **lezenn-stur** kentoh evid eur seurt « kod » (pe « lezennaoueg ») klok-tre, peb tra ennañ.

Daoust hag evelato eo reziz a-walh peb artikl? Marteze, e vefe bet gwelloc'h, surroh, termeni a-dostoh poeñchou a zo, da skwer en artikl 7 diwar-benn ar Helenn... hag ar gelennerien (an engouestla, h.a...), koulz ha diwar-benn ar media, ha moarvad ivez implij ar yezou er servichou publik? – Nemed, anad eo, tu a vo da lakaad spisadennoù e-barz ar skrid-da-vad, gand goulenn digand ar gannaded gwellaad pe reiza an artikl-mañ-artikl, pa vo studiet an danvez-lezenn, da genta gand Komision an Aferiou Sevenadurel, ha diwezatohig, pa deuo dirag an diou Gambur.

A. Keravel.

(1) Anzioù ha komzou bet digaset da zoñj dija e skridoù Loeiz ar Peñseg, pa zisklêrias lereh-war-lerh, e 1974, 78 ha 80, e dri mennad-lezenn. War veur a boent e kaver evel-se ar memez abegou pe arroudennoù e-barz skridoù or henvroad hag en hini o paouez dond er-mêz gand an heveleb strollad a gannaded.

(2) An Divizou hag o-deus digoret an hent evid ar Chart-se diwar-benn « gwirioù ar yezou-rannvro ha minorezel » emeur o vond da zevel hag he-deus talvezet da renerien ha dileuridi an emzavioù sevenadurel mond da Strasbourg ar miz all da rei o ali da gleved, – evel ma tisplegan a-hend-all.

(3) 28 eo a vefe bet en oll, hervez eur heneil a Vro-Gorsika, o konta unan bet savet a-ratoz-kaer evid an Enezenn...

(4) Ha marteze skridoù all hag a vefe dambrest, a-hervez, da skwer a-berz strollad ar Gomonisted.

(5) « Le Combat », 16.6.84.

E Palez Europa, e Strasbourg

1.- Tost da zaou-hant hanter kant e oam a zileuridi euz an darn vrasa euz ar broiou izili da Guzul Europa. Ar re niverusa a deue euz Bro-Hall ha broiou-Itali, Beljik, Otrich ha Spagn. Eun 50 bennag a oa o fond eur ar Vro-C'hwehkorn: Bretoned, Oksitaniz, Korsiz, Alzasianed ha Mozeliz, Fla manted, Katalaned, Euskariz (an daou rummad-mañ euz daou du ar Pireneou), hag ive Pikardiz.

N'oa deut den evid an Turki, eveljust, pa'z eo ar hontrol beo euz gwarezi ha kas war-raog ar yezou 'minorezel' implijet gand he foblou eo e ra ar vro-ze, gwaska war an dud a vez ouz o divenn ne lavaran ket. Heñvel-dra evid bro-Hres: daoust m'emañ breman en he fenn eur gouarnamant demokratel, ne vez anavezet nag ar Masedoniege, nag an turkeg...

2.- Mizveziou araog ar Votadeg Publik evid klevet aliou euz ar 15-16 a viz mae, e oa bet goulennet gand eun niver braz a strolladou respont d'eun Enklask, ennañ 39 a houlennou. Respontet em-oa evid Emgleo Breiz gand eul labour kant pajenn, ennañ e-leiz a ziskleriaduriou war stad or yez e peb tachenn, hag o rei taolennou hirig awalh euz ar leoriou-skol, diwar-benn studi ar brezoneg hag e kement lodenn zo euz al lennegezh (evel ma houlenned). Siwaz, kaset e oa bet al labour-ze da Strasbourg eun tammig re ziwezad, e miz meur, ha n'eo ket bet implijet evid sevel eur skrid-da-hortoz embannet gand ar Gonferañs a-zivoud ar brezoneg. P'am-eus lavaret e oa diskleraduriou faoz pe diglok-mad er 'synthèse' kenta-ze, eo bet respontet din e vefe reizet evid derhel kont euz ar spisaduriou digaset gand Emgleo Breiz, -hag e oa al labour-mañ eul labour skwer (1).

3.- Eun deg bennag a stourmerien evid ar brezoneg o-doa lakeet o ano evid dond d'ar Votadeg, nemed ne deujont ket oll. O-deus bet komzet dirag ar Gonferañs: A. Keravel, ken e ano **D.P.L.F.**, evel Prezidant ar strollad-se, ken e ano **Emgleo Breiz**; P. Kerguénno, en ano **Diwan**; R. Tremel, en ano ar **Gelennerien vrezoneg euz Bro-Bariz**, ha M. Texier, evel Sekretour ar **Strollad etrevroadel evid ar brezoneg** hag ive evel eil-sekretour an **A.I.D.L.C.M.** Ne helljont ket dispaka kalz a dra, pa ne vezed aotreet da gomz nemed peder vunutenn pep hini... Ne ris-me

(1)

nemed displega berr-ha-berr penaoz e soñj E.B. ha D.P.L.F. e tlefe beza roet o flas, dre vraz, d'ar 'yezou-rannvro' en Deskadurez.

E gwirionez, eur halz euz ar hant den a gomzas e sal-vraz ar Palez (ar zal war hantergelh ho-peus gwelet nousped gwech war skramm ho tele, a-raog votadeg ar 17 a viz mezeven), a gollas eun tamm mad euz o feder munutenn o konta orin ha buhez o strollad, heb gelloud diskleria pezh a garfent gweled barz ar Chart-da-zond. Emgleo Breiz ha strolladou an D.P.L.F. o-doa kaset, a-raog ar votadeg, eur seurt raktres evid roll ar gwirioù da veza termenet hag embannet gand ar Skrid-Emgleo a vezer o prienti (2).

4.- An aotrounez **H. Kohn**, ezel euz Parlamant Europa, ha karget euz ar skrid-dezrevella ('rapport') en ano Konferañs ar Galloud Lehel ha Rannvroel, **A. Verdoodt**, den-mañ (eksperd), ha **T. Veiter**, anavezet evid e studiadennoù diwar-benn gwirioù ar poblou hag ar yezou, eo ar re o-doa da gloza ar Votadeg goude klevet an dileuridi. Ar helenner T. Veiter eo an hini a gendastummas ar menozioù pouezusa a vezo da lakaad barz skrid ar Chart nevez a-zivoud ar Helenn, ar Media hag ar vuhez publik, da heul ar penn-abegou hag ar penn-reolennoù kenta. Evid ar helenn, da skwer, eo an **diouyezegezh** a tlefe beza ar reolenn a ziazez, evid kement yez a zo, - an hent da dizoud ar pal-ze o veza, aliez a-walh moarvad, disheñvel, hervez stad ar yez hag ar stumm-ren e peb bro.

Hervez a zoñjer, red e vo daou vloaz bennag a-raog na vo prest an danvez-skrid da veza kinniget gand an dud-vailh, ar spesialisted, da Gonferañs ar Galloud Lehel ha Rannvroel ha da Asamblez Parlamanterien an Europ. Bez e vo studiet war eun dro evid Parlamant ha Kuzul Europa, -a zo daou dra disheñvel-mad. (Nebeutoh a halloud e-neus ar Huzul evid e 21 bro ha m'e-neus ar Parlamant evid an 10 bro a zo er Gumunuded.)

Eun dra a-bouez-braz eo, avad, ez eus bremañ, lakeet da vond war-raog, eur skrid a ratoz-kaer a-zivoud gwirioù resiz ar yezou a gaver war zouarou 'Europa-ar-Hornog'. A-dra-zur, ouspenn eur gudenn diëzig da zirouestla pe da spisaad a vo kavet, pa vo red selled a-dost euz 'Kudennoù' zo: da skwer, evid Bro-Hall, kudenn ar yezou euz tachenn an 'Oïl', pe e Bro-Italia gand niver ar yezou bihan implijet enni, hag ive kudennou a stumm politikel evel hini Bruxelles... N'eus ket da gredi e vo gellet kas beteg penn menoz ar Chart heb na vefe kavet meur a skoill a-berz gouarnamanchou, pennadureziou ha strolladou politikel a zo...

Kredi a ran avad emeur, gand ar Skrid-Emgleo a vezer o vond da zevel... hag emichañs da embann dindan daou pe dri bloaz, o tiazaza da vad eur Gwir etrevroadel spiz awalh hag a hello beza lakeet da dalvoud en darn

61

vuia euz or broiou. Gand ma ouezo ive kaserien-war-raog ar yezou chomet beo enno lakaad o foblou a-du gand derhel d'o herez hag he renevezi, da lavared eo mired da veza lonket gand Sevenadur unton on amzer.

A.Keravel

(1) Or heneiled a garfe digemer ar pezh skrid-se a hell henn goulenn gand skriva da E.B., -hag o lakaad 15 lur evid ar mizou-kas, rag ponner mad eo...

(2) A heller kas ive... evid daou dimbr a zaou lur. N'eo nemed eur raktres, eur ginnigadenn, 5 pajenn enni, hag a vezo da glokaad, da spisaad... ha marteze da verraad war poeñchou zo.

Visant Seite

Brezoneg beteg penn

Eul leor poelladennou diwar-benn ar hemmaduriou
25 lur evid koumananterien Brud Nevez heb mizou kas

Tregeriz

Kanaouennou nevez

evid ar re yaouank gand eur vinikasetenn

20 lur evid koumananterien Vrud Nevez
20 lur beb minikasedenn
(300g)

An houadig divalo

Eul **Lady-bird** leor bet lakaet e brezoneg gand **Per-Mari Mevel**

10 lur (70g)

Eur skrid-emgleo evid yezou minorezel Europa

Bodet eo bet, d'ar 15 ha d'ar 16 a viz mae, e Strasbourg, gand Kuzul Europa, dileuridi euz an emzaviou a labour evid divenn ar yezou bihan implijet e-kichen ar yezou ofisiel en darn vrasa euz ar broiou anezou izili euz ar Huzul.

Pal ar vodadeg-se a oa klevet aliou e-sell sevel eur Skrid-emgleo, eur Chart ar 'yezou-rannvro ha minorezel' en Europ. Bez ez eus dija, abaoe eun tregont pe ugent vloaz bennag, Emglevadegou etrevroadel enno reolennoù dre-vraz diwar-benn gwiriou ar poblou oh implij yezou disheñvel euz ar yezou-stad. Nemed, gouarnamañchou zo ha ne daolont ket evez ouz ar reolennoù-ze, daoust m'int bet aprouet ha sinet ganto.

Gant-se, klemmou a zo bet savet euz meur a du hag int bet roet da anaoud da Guzul ha da Parlamant Europa. Mennadou a zo bet votet gand an eil hag eben euz an diou Asamble ha divizet eo bet gand pephini anezou diouz he zu lakaad war ar stern eur skrid nevez a verkfe frêz ar reolennoù, ar gourhemennou ken resiz ha m'eo red da veza heuliet evid m'o-defe ar yezou 'minorezel' o flas reiz war gement tachenn euz ar vuhez sosial ha sevenadurel.

A-bouez-braz eta ar Vodadeg Publik evid klevet aliou bet aozet gand **Koñferañs ar Galloudou Lehel ha Rannvroel euz an Europ** (1), e sal vraz Palez Europa, e Strasbourg, da hanter miz mae. O respont da gouviadenn Kuzul Europa, e oa deut ousspenn 200 a stourmerien euz eur 15 bennag a vroioù war 21 bro bodet gand ar Huzul. Eun nebeud miziou kentoh, e oa bet goulennet digand ar strolladoù kulturel hag an organaduriou ofisiel euz ar 'rannvroioù' dezo yezou o-unan respont d'eun enklask diwar-benn ar stad m'emañ ar re-mañ en deiz hirio. Ar pezh a houlennet e Strasbourg a oa displega berr ha berr, pephini euz an dileuridi, e ali war ar pezh a defe beza lakeet er Chart nevez da zond war tachennou an deskadurez, ar media hag an implij er vuhez foran evid peb yez.

Disheñvel eo stad an traoù, a-dra-zur, hervez ar broiou. Eun dousennad anezou n'o-deus kudenn ebed pa n'eus enno nemed eur yez (evel e Bro-Izland) pe dre ma taoler evez braz ouz gwiriou ar yezou minorezel (evel en Danmark pe e Bro-Suis). Reou all a zo ma vez nahet-krenn an disterra implij ofisiel euz ar seurt yezou (evel e Bro-Durkia, evid ar hurdeg). Etre an daou zoare-ober-ze, e kaver broiou evel Italia ha Frañs, implijet

enno koulskoude meur a yez, ha ne reer ket kalz tra d'o gwarezi: ne vez roet dezo nemed eur plas dister-tre e-barz ar skoliou, disterroh c'hoaz war ar radio hag an tele, ha koulz lavaret plas ebed er vuhez publik...

Evid Bro-Hall, e seblant ar gouarnamant a zo bremañ e penn an aferiou beza dibabet gantañ eun hent disheñvel euz ar pezh e oa en e raog. Eun nebeud urziou nevez a zo deut er-mêz evid ar skoliou: digemeret eo bet eul lisañs evid ar brezoneg ha 'modulou' damheñvel evid ar yezou minorez eul all; da heul kelhlizer Savary, ez eus bet krouet eun kouladig postou evid kelenn ar yezou-rannvro (2). Gwall-verr avad eo bet ar hemm, beteg-henn, war dachenn ar media, ha kemm ebed n'eus bet e-keñver implij ar yezou bihan er zervichou publik. Gwir eo ez eus kelou, a-hend-all, e vezo diskleriet heb dale skrid eun danvez-lezenn gouestlet, evel ma lavare ar Prezidant Mitterrand, da lakaad ar vro akord gand ar skridoù etrevroadel bet sinet en he ano.

Setu aze da nebeuta ar spi, an esperañs bet diskleriet gand Emgleo Breiz en e respont, e miz meurzi diweza, da enklask Kuzul Europa diwar-benn stad a-vremañ ar brezoneg. Eur respont hag e-neus talvezet deom reseo gourhemennou an Aotrou Verdoodt, an dezreveller-expert karget da gendastumm an diskleradurioù digemeret gand ar Huzul hag an alioù displeget e Palez Strasbourg.

Eveljust e talho Emgleo Breiz, — evel ar strolladoù all a Vreiz kouviet da votadeg ar 15-16 a viz mae, — da heuill a-dost ar studioù, kinnigoù ha raktresou e-sell kas da benn mad ar striv embreget gand Kuzul ha gand Parlamant an Europ.

Miz mae 1984.
Emgleo Breiz.

N.B. Deut e oa da Emvod Strasbourg dileuridi euz EMGLEO BREIZ, euz DIWAN, euz an A.P.L.B. (Kelennerien war ar brezoneg euz Bro-Bariz). Stourmerien all a Vreiz o-doa kaset o asant evid dond, nemed n'o-deus ket gallet beza e Strasbourg. Komzet o-deus eur pennad amzer berr-tre roet da bep hini, A. Keravel, diwar-benn ar pezh a houlenn E.B. ha D.P.L.F. war dachenn an deskadurez, — P. Kerguenou (evid Diwan), diwar-benn an Emglevadegou etrevroadel ez eus dija, — R. Tremel, a-zivoud diesteriou ar helenn brezoneg e Rannvro-Bariz, — ha M. Texier, en ano Strollad Divenn etrevroadel ar Yezou en Arvar (AIDLICM), P. LAURENT a oa eno ivez, evid an U.F.C.E., eur strollad etrevroadel all.

(1) E galleg: **Conférence Permanente des Pouvoirs Locaux et Régionaux de l'Europe**, — e saozneg: **Standing Conference of Local and Regional Authorities of Europe**: eun 'organadur' pe 'aozadur' savet gand Kuzul Europa e 1967.

(2) Eun 40 bennag evid Breiz, — d.l. e. tost da 80 hanter-zervij evid ar helenn brezoneg (ne oa nemed 6 post evid-se, araog 1982).

Munutenn ziweza

Kinniget e vo dizale eun danvez-lezenn diwar-benn yezou ar Fran's gand ar **Strollad Komunist** ivez.

N'emaom ket o vond da analiza ar skrid-ze penn-da-benn. Bez' e hello pep hini lenn anezan pa vo bet diskleriet. Da hortoz, sed aman an traou pouezusa a gaver e-barz.

Lavared a ra da genta ez eo mil boent tremen euz ar gerioù « ar gwir da veza disheñvel » d'an dra e-unan, pezh a oa bet prometet e 1981.

Da houde e tiskleir e-neus pep hini ar gwir ma vo desket dezant "ar brezoneg", abaoe ar skoliou babigoù beteg ar Skoliou-Meur. Red gron's e vo d'ar Stad renka an traou da vad leh ma vo anad ez eus goulennou. Tu a vo da groui skoliou diouyezeg ha d'implijou ar brezoneg evel "yez-kelenn". Ar skoliou evel Diwan a vo lakaet e-barz ar zervij publik. En oll egzaminou ha konkourioù e vo ar brezoneg danvez-dre-zibab pe dired. Tu a vo da gelenn ar brezoneg er-mez euz Breiz, e rannvro-Bariz da skwer. Gand ar Skoliou-Meur e vo stummet ar vistri. Krouet e vo opsionou brezoneg en arnodennou kelennerien ha studiet e vo ha posubl e vefe kroui arnodennou ispisial (CAPES hag Agrégation). Kelennet e vo sevenadur Breiz d'an oll vugale.

Tu a vo da lakaad an anioù-leh e brezoneg.

Roet e vo arhant gand ar Chadennoù broadel hag ar Rannvro evid sevel abadennoù radio ha tele.

Krouet e vo eur Huzul-alia e-kichen ar Henta Ministr.

Yann ar Rouz.

Leoriou

« Par les Langues de France »

O paouez dond er-mêz, en eun dastumadenn embannet gand Kreizenn Beaubourg Pariz: **Par les Langues de France**, – eur strobad pennadou ha diellou diwar-benn deg euz yezou-pobl Bro-Hall, frouez labour ugent den, medet gand Henri Giordan. Anavezet eo en on touez H. Giordan, anezañ a-hend-all istorour al Lennegez oksitaneg, evid an enklask greet gantañ war urz ministr ar Hultur e 1981 diwar-benn ar Zevenadurioù rannvro ha minorezel e Bro-Hall. Eun enklask hag a oe klozet gand al leor **Demokratelez sevenadurel ha Gwir an disheñvelder** (1) hag a deuas d'e heul ar Hendarhiou Rannvro a-zivoud kudennoù ar Hultur (« Etats généraux de la Culture »).

War-lerh eur studiadenn gand Giordan diwar-benn yezou Bro-Hall, o hudennou hag o amzer-da-zond, e teu eur rummad pennadou a-zivoud ar brezoneg, an alzasianeg, ar frankeg (yez pobl al Loren germaneg), ar flandrezeg, an euskareg, an oksitaneg, ar hatalaneg, ar horeg ha diou euz ar yezou oïl: ar galloeg hag ar pikardeg.

Lodenn ar brezoneg a gaver enni pennadou gand A. Keravel, **De la répression à l'espoir**, gand A. Lavanant, **Les écoles Diwan** hag an Itron G. Barbier, kuzulierez e Rektouriez Roazon, **L'enseignement régional en Bretagne**. Golo al leor a ro poltred or heneil J. Calvez (marvet eun nebeud bloaveziou 'zo), o lakaad e skolidi euz Kast da lenn brezoneg.

Eun oberenn brisiuz evid ar sklêrijenn digaset ganti war stad a-vremañ ar yezou emaoñ o stourm d'o zavetei ha d'o renevezi.

Bez' e heller goulenn al leor digand **Brud Nevez** (50 lur, gand ar mizou). Ne vez ket kaset war-eeun gand ar Greizenn Beaubourg-Pompidou.

*
**

Eul leor all war ar memez danvez: **Apprendre et vivre sa langue**, gand Michel Tozzi, embannet e ti Syros, Pariz.

Eun dastumad puill ez eo ivez a zisklêriadurioù diwar-benn yezou Bro-Hall, ar pez a vez aotreet beteg-henn ober evito en Deskadurez ha war ar media hag ar pez a glasker kaoud da rei dezo kement a zo dleet.

Diwar-benn ar brezoneg n'eo ket difazi kement a zo bet roet da houd d'an oberour gand e vignoned a Vreiz. Souezuz eo, da skwer, lenn e vefe bet aprouet doare-skriva ar Skol-Veur (1955)... en amzer Giscard d'Estaing, pa n'eo deut hemañ da zekretour-Stad ar Yalh nemed e 1959 ha savet da Brezidant e 1974!...

A. K.

(1) **Démocratie culturelle et Droit à la Différence**, – La Documentation française 1982.

« Brezoneg beteg penn »

Er bajenn 70, e weler eur pôtr o skriva eul lizer; n'eus tamm warnañ an êr da veza tregaset; mond a ra plén ganti; deut eo a-benn, a-drugarez da leor **V. Seite**, da ziskoulma ervau kudenn ar hemmadurioù, heb ober... kemmadurioù!

An oll her goar: kemmadurioù zo e brezoneg, ha laret 'vez ez eo diêz ar yez da zeski ablamour dezo. Bez' e vefent e korn-tro ar frazenn evel gripedou prest da lindaga an den dievez. Ha gwir eo, dreist-oll evid ar re ha n'emaint ket o veva gand brezonegerien. Bez' e ranker « gouren »(p.20) a-wechou evid dond a-benn da veza barreg, evid mired da veza heñvel ouz ar vidiez (ar haor)(p.29) spontig, sabatuet e-kreiz he frad.

Heb klask c'hoari ar statistikour, eun nebeud skwerioù:

1)– Sellit ouz ar bajenn 11, e **Brud Nevez** 73, enni eul lodenn euz danevell blijuz P.J. Helias **Kleier Landero**. War 41 linennad, 3 hebken n'ez eus enno kemmadur ebed. Dre vraz, ez eus 4 gemmadur e 3 lienn. War-dro 500 ger a zo er bajennad, ha 60 kemmadur: 12% euz ar gerioù.

2)– Lennit pajenn genta « Eur ger a-raog », gand F. Falc'hun, e leor an Tad Medar, **An Tri Aotrou**: 27 linennad, 9 heb kemmadur; 240 ger, ha 24 gemmadur: 10% euz ar gerioù.

3)– Digorit **Lorh, kasoni ha poan**, gand Y. Miossec, er bajenn 100: 36 linennad, 8 heb kemmadur ebed; war-dro 460 ger hag 50 kemmadur; tost da 11% euz ar gerioù.

En tri bennad-se, enno war-dro 1200 ger, ez eus 130 kemmadur; dre vraz-konta, eur hemmadur beb 9-10 ger.

Goud ober ar hemmaduriou reiz a zo 'ta eun dra rekiz evid kas da benn ero studi ar brezoneg. Gand leor **V. Seite** e vo kavet tro d'ober « egzelsiou » gouest da zistagella an teod. Da zanka anezo en empenn, kanit ha diskanit anezo – war eun ton « hengounel » pe « rok »: E **dad a gan** en eur **blega e vragou**, a-raog ma **tebro** eur **bérenn dreñk!!!** Niveruz-tre eo ar skweriou er poelladennoù. Mad e vefe o lared a vouez uhel, e-giz ma veze desket gwechall taolenn al lieskementi gand ar vugale ha n'o-doa mekanik ebed d'ober evito ar gont. Ha dond a reent a-benn, o kana hag o tiskana, daoust ma veze a-dreuz a-wechou ar han dindan ton « eeun » ar hlasad! Ha pa vo echu ganeoh ho kanaouenn, evid ho kwerennad win (p.41), gand hlasad! Ha pa vo echu ganeoh ho kanaouenn, evit ho kwerennad yin (p.41), gand aon e vefe chomet eur hemmadur bennag a-dreuz ho toull-gouzoug!

Gand al leor-mañ, e-neus V. Seite lakeet evel ar boked war doenn e levraoueg da zeski brezoneg. Anavezet a reer dija, abaoe pell zo, **Yez on taou, Deskom brezoneg, Brezoneg dre ar radio**, ha reou all, evid bihan ha braz. Hemañ a vo talvouduz d'an oll re a venn gouzoud « brezoneg beteg penn »; ennañ e kavint an diskoulm d'ar hudennoù diwar-benn an oll gemmaduriou klasel. Ha pijadur o-do ouspenn o selled ouz tresadennoù **J.J. Sevellec**. Moullet, frêz ha sklêr, eo bet al leor gand **Brud Nevez**.

K. RIOU.

(1) **Brezoneg beteg penn**, 3ème tome de la méthode **Le Breton par les ondes**, Etude méthodique des mutations avec exercices d'application, bet embannet gand **Ar Skol dre Lizer**. 25 lur heb mizou kas evid koumanterien Vrud Nevez.

Per Roy

Oh echu kompozi an niverenn-mañ euz Brud Nevez e oam p'on-eus klevet e oa eet or houmanter **Per Roy** da anaon, d'an 21 a viz even.

Bet Prezidant **Kendalc'h**, e-noa lakaet ar gevredigez-se da vond war-raog ha da zevel batisou a-zoare e St Vincent-sur-Oust. Mez ar pezh a jomo diwar e lersh e vo e leor **Evel-se e oamp**, bet embannet gand Al Liamm. Konta a ra e-barz penaoz e-noa desket ar vicher vouller e Montroulez d'an oad a 12-13 vloaz, ha goude-ze penaoz e tremene an traou en tiez-moulla leh ma oa bet, e Brest hag e Roazon dreist-oll.

Skrivet e-noa da Vrud Nevez e oa prest tost-da-vad eun eil leor. Spi on-eus e hellim lenn anezañ dizale.

Brud Nevez.

